

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026

SPIS TREŚCI:

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA NA LATA 2023 - 2026.....	str. 3
PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NADZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA	str. 4
ZAŁOŻENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA	str. 6
ASPEKTY PRAWNE I PROGRAMOWE.....	str. 6
Uwarunkowania prawne	str. 6
Uwarunkowania programowe	str. 6
Krajowe	str. 7
Wojewódzkie	str. 18
Powiatowe.....	str. 18
SYMBOLE GMINY.....	str. 19
RYS HISTORYCZNY.....	str. 20
DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA	str. 21
Wyróżnione elementy dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska.....	str. 25
Wykaz obiektów zamieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Biała Rawska	str. 56
Dziedzictwo kultury niematerialnej	str. 62
Bilans walorów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska.....	str. 66
Założenia programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska	str. 68
Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych Miasta i Gminy Biała Rawska	str. 69
CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA.....	str. 71
WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU.....	str. 101
MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA.....	str. 102
PODSUMOWANIE	str. 116

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA NA LATA 2023 - 2026

Głównym założeniem sporządzanego dokumentu jest zamierzone modelowanie indywidualnego – lokalnego dziedzictwa kulturowego i eksponowanie jego zasobów, co przyczyni się do propagowania dorobku kultury materialnej i niematerialnej, zacieśniania więzi lokalnych, podtrzymywania obyczajów i podniesienia atrakcyjności rekreacyjnej Miasta i Gminy Biała Rawska.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.) Burmistrz prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która zgodnie z wytycznymi Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie zostaje przyjęta Zarządzeniem Burmistrza Miasta i Gminy Biała Rawska.

Burmistrz sporządzania na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023 - 2026 zakłada, że celem nadrzędnym jest przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych, rewaloryzacyjnych, renowacyjnych i remontowych zabytkowych obszarów i obiektów na terenie gminy, będących genezą chwały i postumentem zrównoważonego rozwoju obszaru opartego o walory krajobrazu przyrodniczo - kulturowego.

Tak sprecyzowany cel główny potrzebuje silnego analitycznego współdziałania i zaangażowania jednostek i instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, propagowanie kultury, edukację oraz poprawę stanu zabytków.

Pozwoli to na:

- wznowienie zintegrowanych, kompleksowych działań zmierzających do zahamowania degradacji dziedzictwa kulturowego,
- ujednoczenie systemowych działań renowacyjnych i rewaloryzacyjnych,
- poprawę walorów i wartości obszarów i obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki i propagowanie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa regionalnego i lokalnego,
- wzmocnienie więzi społeczności lokalnych – „Małej Ojczyzny”,

- właściwe zdyskontowanie środków finansowych z wykorzystaniem funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

Poza tym, podjęcie systemowych działań dotyczących wszystkich wymienionych elementów składających się na dziedzictwo kulturowe przyczyni się do powstania wyniku synergii, co pozytywnie wpłynie na rezultat docelowy.

Ochrona zabytków oznacza działania organów administracji publicznej mające na celu m.in. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających zachowanie zabytków, właściwe zagospodarowanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek ich wartości. Zadaniem władz samorządowych jest również uwzględnianie zadań ochronnych we wszystkich dokumentach planistycznych oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) wyróżnia ochronę obiektów i obszarów zabytkowych, sprawowaną przez administrację publiczną i opiekę nad zabytkami, sędowaną na właścicieli lub posiadaczy zabytków. Zatem z mocy prawa udział w działaniach ochronnych, pracach ratowniczych i zapobiegawczych został powierzony organom władzy państwowej wszystkich jednostek, od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego po Wójta, właścicieli oraz posiadaczy zabytków. Odpowiedzialność jednostek poszczególnych szczebli administracyjnych dodatkowo regulują Ustawy dotyczące jednostek samorządowych.

Zakładanym rezultatem wdrażania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023 – 2026 będzie polepszanie stanu obszarów i obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przyjętej zarządzeniem Burmistrza Miasta i Gminy Biała Rawska, podniesienie ich roli m. in. poprzez promocję najcenniejszych obszarów gminy oraz kształtowanie produktów regionalnych i wzmocnienie tradycji etnograficznych, co wpłynie na aktywizację mieszkańców w działaniach na rzecz zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Narzędziem zmierzającym do osiągnięcia założonych efektów jest ustalenie możliwości pozyskiwania środków finansowych na działania związane z zachowaniem materialnego i niematerialnego dziedzictwa Miasta i Gminy Biała Rawska .

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA

Zgodnie z artykułem 21. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) Gminna Ewidencja Zabytków Miasta

i Gminy Biała Rawska przyjęta Zarządzeniem Burmistrza jest podstawą do sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026.

Artykuł 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje Burmistrza do obowiązku sporządzania na okres 4 lat Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Ustawa określa, że Gminny Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023 – 2026 (w myśl art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) opiniuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Następnie dokument przyjmuje Rada Miejska. Upowszechnienie dokumentu następuje poprzez ogłoszenie w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy.

Po 2 latach Burmistrz zgodnie z w/w ustawą (art. 87 ust. 5) sporządzi sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023 – 2026 za okres dwóch lat jego obowiązywania i przedstawi wnioski Radzie Miejskiej i przekaże dokument Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

ASPEKTY PRAWNE I PROGRAMOWE

Uwarunkowania prawne

Narzędziami służącymi sprawowaniu opieki nad obiektami i obszarami zabytkowymi, są akty prawne ogólnościatowe, Unii Europejskiej i krajowe.

Dokumentami ogólnościatowymi są konwencje opracowane pod egidą ONZ (UNESCO). Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, która została ustanowiona w 1972 r. w Paryżu, umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez Wpisanie na „Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO”.

Unia Europejska reguluje kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w Traktacie z Maastricht z 2 lutego 1992 r., Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992 w sprawie wywozu dóbr kultury, Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993 w sprawie zwrotów przedmiotów kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru państwa członkowskiego oraz w Programie Kultura 2000.

Zapisy odnoszące się do ochrony zabytków w Polsce zamieszczono w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, w której zgodnie z artykułem 5 ochrona zabytków należy do konstytucyjnych obowiązków państwa.

Głównym aktem prawnym, regulującym zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), która uwzględnia podział na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

Zgodnie z art. 4 ochrona zabytków jest sprawowana przez organy administracji publicznej, które są odpowiedzialne za kontrolowanie zabytków oraz prawne i finansowe działania prowadzące do zachowania ich w dobrym stanie.

Art. 5 w/w ustawy określa, że opiekę nad zabytkiem sprawują właściciele lub posiadacze zabytków, którzy zostali zobligowani do dbałości o obiekty i obszary zabytkowe poprzez ich właściwe wykorzystywanie, remontowanie i udostępnianie.

W świetle art. 6 ochronie i opiece podlegają:

- zabytki nieruchome będące m. in. krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi i ruralistycznymi obiektami i obszarami zabytkowymi,
- zabytki ruchome będące, np. dziełami sztuki i pamiątkami historycznymi,

- zabytki archeologiczne.

Ustawa w art. 7 określiła cztery prawne formy ochrony zabytków, którymi są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Do kompetencji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej należy obejmowanie ochroną prawną w drodze rozporządzenia najcenniejszych obszarów i obiektów zabytkowych poprzez uznanie ich za pomnik historii.

Zadania administracji rządowej w zakresie zachowania dziedzictwa polegają na obejmowaniu ochroną zabytków poprzez wpis do rejestru zabytków na mocy decyzji WKZ, prowadzeniu wojewódzkiej ewidencji zabytków, uzgodnieniu i opiniowaniu dokumentów planistycznych i inwestycyjnych oraz sprawowaniu kontroli nad nimi.

Do obowiązków samorządów lokalnych należy prowadzenie gminnych ewidencji zabytków i opracowanie gminnych programów opieki nad zabytkami. Samorządy tworzą też ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Samorządy mają również możliwość podejmowania ochrony zabytków poprzez ewentualne tworzenie parków kulturowych na mocy uchwały Rad Miast i Gmin. Park kulturowy przekraczający granice gminy zgodnie z art.16 ust. 5 może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie, których ten park ma być tworzony.

Uwarunkowania programowe

- Krajowe

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy Program Ochrony Zabytków na lata 2019 – 2022 (M.P. z 2019 r. poz.808 ze zm.) określa warunki dla zapewnienia wspomnianej ochrony poprzez:

1. Cel szczegółowy: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego” - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym; - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
2. Cel szczegółowy: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami” - merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
- podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.
3. Cel szczegółowy: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa” - upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i są również kompatybilne z dotychczasowymi założeniami.

Dotychczasowy krajowy program opieki nad zabytkami wyznaczał cele i kierunki działań polegających na wzmocnieniu ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego.

W swoich priorytetowych celach ma poprawę stanu zabytków, a przede wszystkim uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez stosowanie podstawowych zasad konserwatorskich:

1. „po pierwsze nie szkodzić”;
2. maksymalnie szanować oryginalną substancję zabytkową i wszystkie jej wartości (materialne i niematerialne);
3. minimalizować niezbędną ingerencję (powstrzymywać się od działań niekoniecznych);
4. usuwać to i tylko to, co na oryginał działa niszcząco;
5. zachować czytelność i odróżnialność ingerencji;
6. dochowywać odwracalności metod i materiałów;
7. wykonywać wszelkie prace zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższy poziomie.

Powyższe zasady dotyczą postępowania konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, inżynierów budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały wyznaczone następujące cele:

W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami

- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego; określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych;
- objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
- ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach; doskonalenie, rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej oraz społecznej ochrony i opieki nad zabytkami;
- udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

W zakresie działań o charakterze systemowym:

- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, urbanistyczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa;
- realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe, obejmujące dobra kultury i natury; stworzenie warunków pełnoprawnego partnerstwa Polski w strukturach jednostek unijnych, wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego;
- przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego, wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce; wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania; wypracowanie metod zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym w szczególności obiektami z listy światowego dziedzictwa UNESCO i pomnikami historii oraz parkami kulturowymi;

wypracowanie systemu stałego podnoszenia jakości prac prowadzonych w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami.

W zakresie systemu finansowania:

- stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania, zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, ale także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- stworzenie systemu stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych;

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa;

- wytworzenie mechanizmów wiążących naukę z praktyką; wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego; wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W zakresie kształcenia i edukacji:

- utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony; zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; weryfikacja wszystkich dotychczas na drodze pozaakademickiej nabytych uprawnień poprzez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia;

- kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa; budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków;

- upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej; tworzenie

mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

W zakresie współpracy międzynarodowej:

- wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie;
- oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości, w szczególności „Europy – wspólnego dziedzictwa kultury”, w którym wyzwaniem stanowią „obszary dwu- lub wielokulturowe”; troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nie-naruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.) Zgodnie z przepisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

- art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
- art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym, szczegółowo regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Ustawa określa zabytek jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na 3 grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowla-

ne, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicą, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków. Ustawa zobowiązuje gminy oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków do tworzenia ewidencji zabytków. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026 tworzony jest na podstawie Gminnej Ewidencji Zabytków z terenu Miasta i Gminy Biała Rawska, jak też dokumentów planistycznych oraz innych lokalnych dokumentów strategicznych Miasta i Gminy Biała Rawska.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026 z dokumentami wykonanymi na poziomie krajowym, województwa łódzkiego i powiatu rawskiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026 jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego). Program zbieżny jest z dokumentami utworzonymi na poziomie krajowym, województwa łódzkiego i powiatu rawskiego. Cele te wymienione są w dokumentach przedstawionych w tabeli poniżej:

Wykaz dokumentów wykonanych na poziomie krajowym, wojewódzkim oraz uwarunkowania programowe

Na poziomie krajowym	Główne przesłanie
„Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”	Strategia stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. W rozdziale Cele, kierunki interwencji i narzędzia realizacji wymieniono cele szczegółowe, a jednym z nich jest Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ).

	Równie ważnym wyzwaniem jest poprawa estetyki przestrzeni publicznej. Innym celem jest Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury (2.3)
„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022”	Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Jest to kontynuacja pierwszego Programu, który obowiązywał w latach 2014-2017. Program określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazuje środki służące do ich realizacji. Celem głównym KPOZOZ 2019–2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.
Krajowa Polityka Miejska do roku 2023	Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Jeden z pięciu celów szczegółowych dotyczy odbudowy zdolności do rozwoju poprzez rewalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich. Dokument ten podkreśla, że podmiotem inicjującym procesy naprawy miast powinny być ich władze, a działania dla odnowy każdego z nich powinny mieć indywidualnie określoną formułę, charakter i zakres przyczyniający się do zmiany strukturalnej miasta.

	Muszą one także optymalnie wykorzystywać lokalne potencjały, inicjatywę społeczną i partnerów gospodarczych.
Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury. Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.
Narodowy Plan Rewitalizacji 2022 – Założenia	Myślą przewodnią Narodowego Planu Rewitalizacji jest zapewnienie mu możliwie powszechnego charakteru tak, aby jak najszersze grono obywateli i podmiotów mogło się utożsamić z ideą naprawy środowiska miejskiego i włączać się lub podejmować z własnej inicjatywy działania w tym zakresie. Z tej perspektywy plan odnosi się zarówno do zagadnienia przywracania świetności dzielnicom śródmiejskim, uzdrawiania relacji społecznych i rozwiązywania problemów infrastrukturalno-technicznych w zaniedbanych dzielnicach „miasta XIX wiecznego” i blokowiskach, ponownego zagospodarowania terenów przemysłowych, powojсковych, pokolejowych i opartowych, jak i innych sytuacji, w których władze samorządowe lub mieszkańcy dochodzą do wniosku, że miasto powinno być na danym obszarze „uzdrowione”.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)	Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą Nr 8 z dnia 14 lutego 2017 roku. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 roku. Omawiany dokument jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie lat 2020 i 2030, określa warunki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów strategii. Głównym celem Strategii jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.
Na poziomie wojewódzkim Województwa Łódzkiego	Główne przesłanie
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego	Określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan, jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę koordynacyjną między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią. Głównymi wyzwaniami rozwoju przestrzennego województwa jest m.in. przeciwdziałanie procesom depopulacji ośrodków miejskich oraz peryferyzacji obszarów wiejskich, wzmocnienie trans-

	portowej dostępności regionu, zwiększenie jakości i integracja publicznego transportu zbiorowego. Dodatkowo, będąc kompendium wiedzy o regionie, spełnia rolę informacyjno-poznawczą dla wspólnot samorządowych wszystkich poziomów i potencjalnych inwestorów. Odnosi się m.in. do systemu obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030	Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.
Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023 – WPOnZ	Celem strategicznym programu jest „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”. Program jest czwartą edycją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie i stanowi kontynuację ustaleń i zasad w zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego i ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyjętych we wcześniejszych latach. Program obejmuje obszar województwa łódzkiego w granicach administracyjnych.
Wojewódzki plan ochrony	Dokument określa na poziomie województwa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konflik-

zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej	tu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, poprzez planowanie i przygotowanie realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu uratowanie zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Ujmuje w szczególności rozmieszczenie i stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i koszty wykonania. Dokument wymaga corocznej aktualizacji, a jego części podlegają ochronie na podstawie przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych.
Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020	Jako cel nadrzędny dla działań podejmowanych w ramach realizacji Programu przyjęto wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.
Program Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim na lata 2014-2020	5 czerwca 2014 r. Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia ww. dokumentu. Jego celem jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim oraz przedstawienie rekomendowanych działań dla rozwoju kultury w regionie na lata 2014-2020. Rozwój kultury przyczyni się do podniesienia atrakcyjności województwa łódzkiego. Mieszkańcy województwa łódzkiego będą brać aktywny udział w życiu kulturalnym – uczestniczyć w kulturze i ją współtworzyć. Będą czuli się dumni z lokalnych i regionalnych tradycji oraz odpowiedzialni za otoczenie, w którym żyją. Będą przygotowani do odbioru komunikatów kultury oraz będą posiadać wiedzę o regionie. Wzrost poczucia tożsamości mieszkańców, ich zaangażowanie w życie społeczne (kulturalne), wpłynie na budowę pozytywnego obrazu kultury w

	województwie na zewnątrz – w kraju i za granicą.
Na poziomie powiatu	Główne aspekty
Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego	Obecnie został opracowany Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu rawskiego, z realizacji których wykonywano Sprawozdania. Program ten w dużym stopniu uwzględnia walory dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska i podkreśla wysoką rangę zabytków.

Przy sporządzaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026 wzięto pod uwagę uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska wynikające z dokumentów na poziomie krajowym, wojewódzkim. Dużą uwagę w niniejszym opracowaniu zwrócono na zapisy zawarte w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023, uwzględniając jego rekomendacje.

Zgodność niniejszego Programu ze strategicznymi dokumentami regionu jest warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji. Należy podkreślić, że Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023 - 2026 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w krajowych, wojewódzkich dokumentach programowych.

1. SYMBOLE MIASTA I GMINY

Sztandar, herb, flaga, hejnał to najważniejsze insygnia miasta i gminy. Są one symbolem trwania społeczności, godności, władzy i dostojęstwa

Najważniejszym symbolem gminy Biała Rawska jest herb. Obecny Jego obecny projekt pochodzi z 1847 r., przedstawia czerwoną tarczę z umieszczonymi na niej u góry - złotą podkową, a niżej - złotą łękawicą stylizowaną na literę W.

Herb wywodzi się z dwóch herbów rodów związanych z miastem. Jednym z nich jest Belina - herb długoletnich właścicieli miasta - Leszczyńskich, z której zaczerpnięto motyw podkowy. Drugim herbem jest Abdank - symbol Jakuba Buczackiego - biskupa chełmskiego, postaci zasłużonej dla miasta, z którego symbolu zapożyczono łękawicę.

Sztandar dla Białej Rawskiej został ufundowany w roku 1976 roku, z widniejącym na nim napisem Rada Narodowa. Po zmianach społeczno-politycznych w 1989 roku sztandar przekazano do Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej.

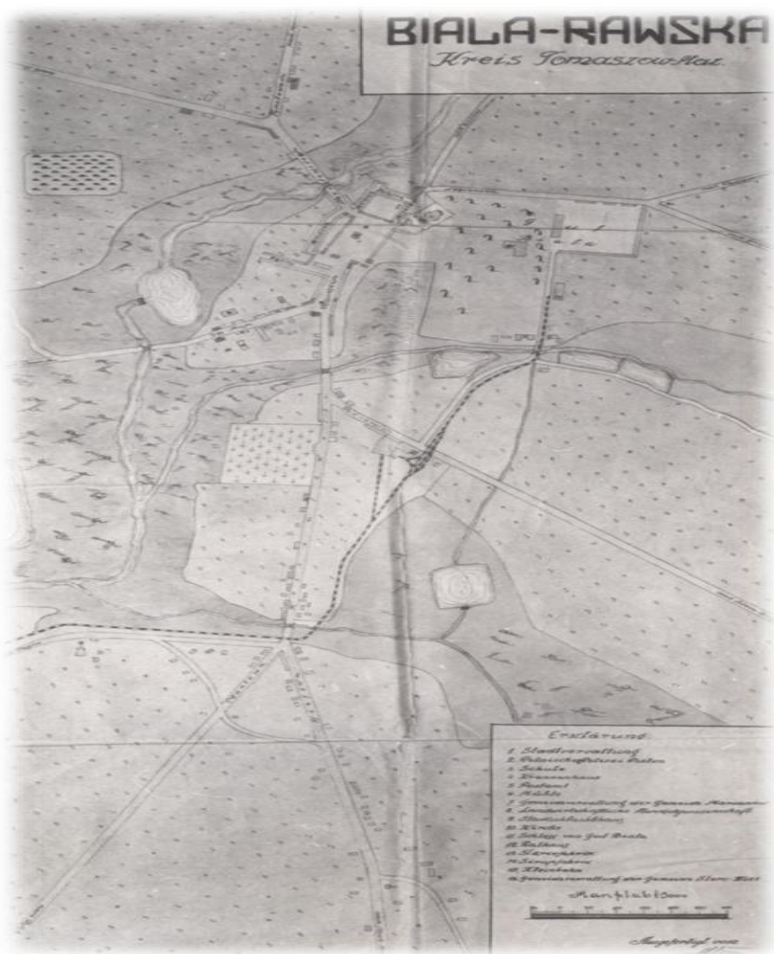
Nowy sztandar zatwierdzono 28 sierpnia 2005 r., został on poświęcony i uroczystie przekazany do użytkowania w trakcie Dożynek Gminnych.

RYS HISTORYCZNY

Obszary gminy Biała Rawska były zasiedlone już w IX w. Samo miasto Biała, wówczas zwane "Bela" stanowiło w XIV-XVI w. ważne centrum handlowe południowo-zachodniego Mazowsza. Od czasu rozbicia dzielnicowego do 1462 r. obszary obecnej gminy Biała Rawska wchodziły w skład księstw mazowieckich, zaś po tej dacie weszły w skład Królestwa Polskiego. W jego obrębie tworzyły powiat bielski, w ramach ziemi rawskiej, w obrębie województwa rawskiego. Trwało to do, 1795r. kiedy ziemie te, w trakcie III rozbioru zostały włączone do Prus. W składzie tego państwa obszary gminy pozostawały jednak tylko do roku 1807, a następnie stały się częścią Księstwa Warszawskiego, a potem tzw. Królestwa Kongresowego. Od XVII w. rozpoczął się gospodarczy upadek miasta Biała, który pociągnął za sobą degradację gospodarczą okolicy.

Położenie gminy powodowało, iż na jej terenie niejednokrotnie dochodziło do walk z najeźdźcami. M.in. w czasie tzw. potopu szwedzkiego teren gminy Biała Rawska został w znacznej mierze zniszczony, zaś samo miasto – doszczętnie spalone przez Szwedów, zaś w czasie powstania kościuszkowskiego, w maju 1794 r. Henryk Dąbrowski – późniejszy twórca Legionów polskich we Włoszech, stoczył na terenie gminy kilka drobnych zwycięskich potyczek z wojskami rosyjskimi. W czasie II wojny światowej w okolicach Białej Rawskiej działały liczne oddziały partyzanckie, dowodzone m.in. przez sierżanta Stanisława Roszkowskiego ps. "Koń", por. Henryka Sieczkowskiego ps. "Władysław", Stanisława Sawickiego ps. "Lerman".

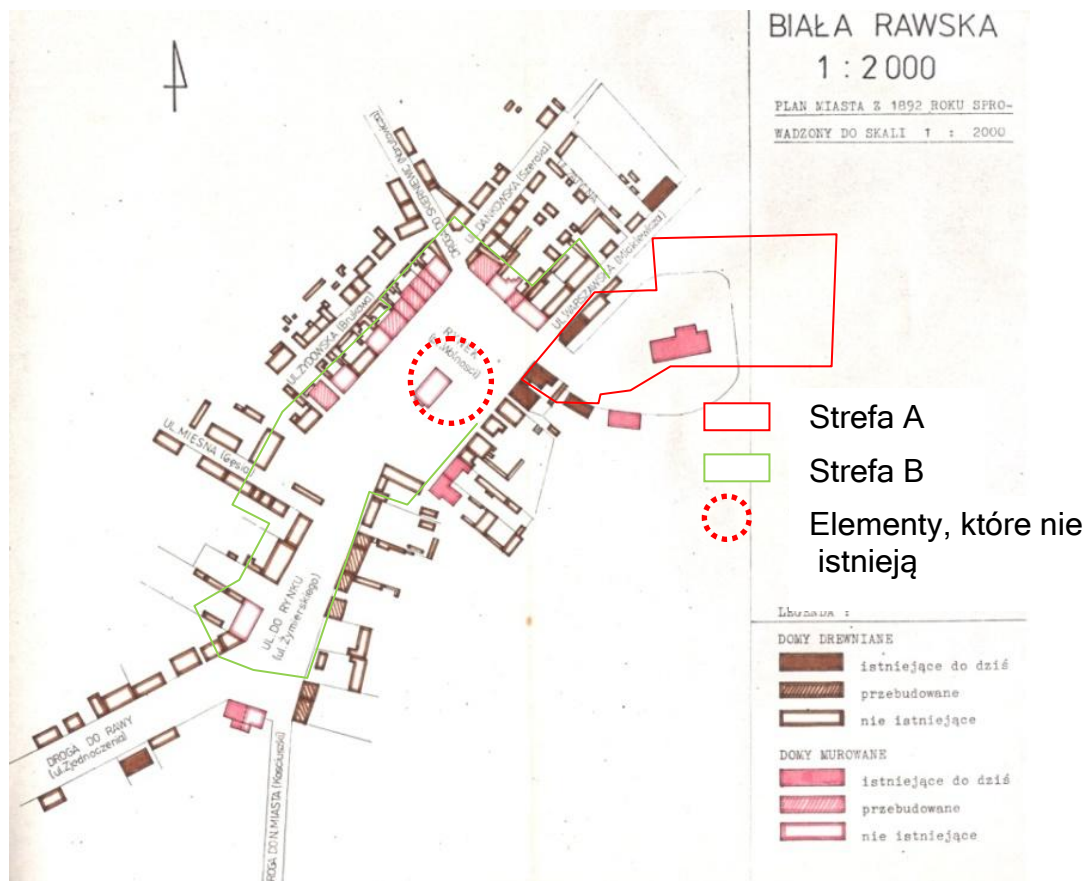

DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY BIAŁA RAWSKA

Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej miasta i gminy Biała Rawska

Granica strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej miasta Biała Rawska obejmuje zespół kościoła i pałacu. Założenia te stanowią reprezentatywne obszary zabytkowe miasta, zawierające obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej, takie jak: pałac

z otaczającym parkiem, kościoł, plebanię i organistówkę. Zespół kościoła stanowi charakterystyczny fragment całego układu urbanistycznego miasta a znajdująca się tu dzwonnica przykościelna pełni rolę dominanty przestrzennej. Obiekty w zespole sakralnym znajdują się w dobrym stanie technicznym, podlegając bieżącym remontom i opiece swych gospodarzy.

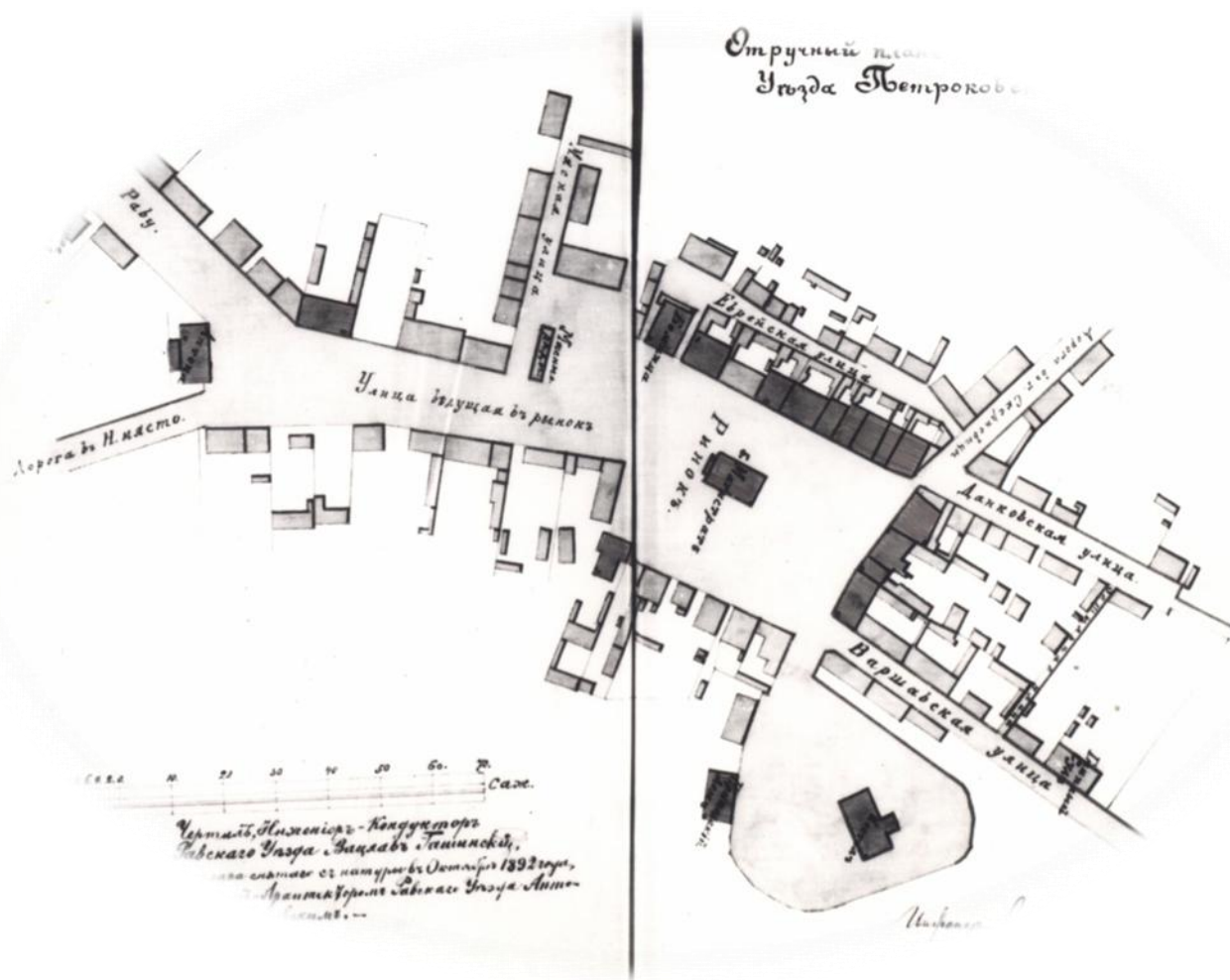
Położone na północ od zespołu kościelnego założenie pałacowo – parkowe nie jest związane urbanistycznie z miastem. Pałac pochodzący z XIX wieku zaprojektowany w stylu zamku warownego zasłonięty drzewami, nie stanowi obecnie elementu orientującego, ani czytelnego w układzie i sylwecie starego miasta. Mocno zaniedbany pałac oczekiwał się rozpoczęcia prac remontowych wszczętych przez nowych prywatnych właścicieli. Jednak przywracanie świetności pałacu przebiega w wolnym tempie z uwagi na olbrzymie środki finansowe konieczne do przeprowadzenia kompleksowych działań konserwatorskich. Należy podkreślić, że złożonych prac rewaloryzacyjnych wymaga również obszar parku zeszpecony w wyniku PGR-owskich działań poprzez wprowadzenie wtórnych podziałów i zlokalizowanie ujęcia wody w linii wglądu widokowego na pałac. Dużą stratę dla zespołu spowodowało również niewłaściwe - dysharmonizujące sąsiedztwo zlokalizowania typowej zabudowy mieszkaniowej pochodzącej z lat 60 –tych .

Granice strefy częściowej ochrony konserwatorskiej przebiegają wokół Placu Wolności. Obejmując teren, którego struktura wznosi się lekko w stronę wschodniego narożnika położonego 6 m wyżej kościoła. Układ przestrzenny reprezentuje unikatowy w Polsce, jedyny w swym rodzaju przykład rozplanowania miasta z epoki przejściowej od średniowiecza do renesansu, podyktowany specyficznymi uwarunkowaniami własnościowymi. Charakterystyczny przejaw renesansowej kompozycji stanowi osiowe ustawienie rynku miejskiego w stosunku do dawnego placu targowego. Pozostały tu zabytkowe domy mieszkalne drewniane i murowane z XIX i pierwszej połowy XX wieku oraz dawna synagoga, obecnie pełniąca funkcję budynku straży pożarnej. Północna pierzeja placu trzy lata temu została zniszczona w wyniku pożaru i na razie nie podjęto jeszcze decyzji, czy spalone obiekty zostaną odbudowane, czy też nastąpi ich rozbiórka. Chcąc doprowadzić do podjęcia prac zmierzających do uporządkowania pierzei wojewódzki konserwator zabytków posiadając moc sprawczą w formie prawnej ochrony zabytków (w postaci strefy ochrony konserwatorskiej) uczestniczył w formowaniu zapisów w zmianie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, mających na celu kształtowanie zasad zagospodarowania tej części placu. Wytyczne konserwatorskie oparte na studium historycznym miasta Biała Rawska nawiązywały do historycznych podziałów terenu małomiasteczkowej struktury architektonicznej. Określono wysokości gabarytów budynków i ukształtowano linie zabudowy pozwalające na wyeksponowanie zabytkowego zespołu kościoła oraz pozostawienie wglądów widokowych na historyczną strukturę rynku. Zapewne w przypadku braku wpisu do rejestru tej części miasta nie byłoby możliwości doprowadzenia do żadnych kompromisów ograniczających wprowadzania nowych dominant w obrębie układu urbanistycznego.

Brak strefy ochrony konserwatorskiej powodowałby dalszą degradację struktury rynku. Nadal wprowadzanyoby dysharmonizującą zabudowę, jak to miało miejsce w latach 70-tych. Wówczas dokonano wielu drastycznych zniszczeń wartości kulturowych.

Przekształcono parterową bożnicę z połowy XIX wieku na piętrową remizę straży pożarnej. Przeprowadzono ukośnie ulice przelotowe doprowadzając do zniszczenia wnętrza rynku. Wybudowano wiatę dworca autobusowego i stację benzynową, stanowiąc elementy obce w układzie rynku i pełnionej przez niego funkcji. Spowodowano chaos przestrzenny poprzez nasadzenie małowartościowych drzew i krzewów w zachodniej części placu, rozbijając wnętrze i zmniejszając jego czytelność. Wprowadzono w struktury miasta pawilony zakłócając czytelność historycznej sylwety. Ulokowano osiedle mieszkaniowe w północnej części miasta całkowicie uniemożliwiając ekspozycję zabytkowego zespołu pałacowego z doliny rzeki Białki. Wprowadzono zabudowę przedsiębiorstwa ogrodniczego i nową plebanie ograniczając ekspozycję zespołów: pałacowo – parkowego i kościoła.

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej w 1986 roku zahamowało pojawianie się obiektów dysharmonizujących krajobraz miasta. Występujące w strefie założenie kościoła prezentuje dobry stan techniczny. Natomiast pałac z uwagi na ścisły nadzór konserwatorski, jako jedyny obiekt stanowiący własność prywatną uzyskał środki finansowe od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na rozpoczęcie prac naprawczych. Ponadto odnowiono dawną straż pożarną (obecne kino), której murowany, piętrowy budynek z dużym uskokowym dachem dominuje w zachodniej pierzei placu. Należy również podkreślić fakt niedopuszczenia do rozbioru zabytkowego taboru kolei wąskotorowej, który kolidował z procesami inwestycyjnymi.

Mając na uwadze zahamowanie dalszej degradacji układu urbanistycznego należy sporządzić projekt nowego zagospodarowania placu, dla scalenia wnętrza rynku zniekształconego przez zieleń i rozbitego przez przelotową komunikację. Najkorzystniejsze dla wnętrza byłoby przywrócenie ruchu okrężnego. Należy wprowadzić tradycyjną funkcję targową. Zaleca się przeniesienie straży pożarnej, stacji benzynowej oraz dworca autobusowego przy pozostawieniu przystanku przelotowego.

Wyróżnione elementy dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska

Pałace i dwory z obszaru gminy Biała Rawska

Babsk

Ul. Pałacowa 1

Zespół Dworski, dwór klasycystyczny, zbudowany w 1 połowie XIX.

Dwór, nr rej.: 756/221 z 27.12.1967

Spichlerz, nr rej.: 757/222 z 27.12.1967

Wozownia, nr rej.: 758/223 z 28.12.1967

Park, nr rej.: 145/P/XI-3 i 146/P-XI-4 z 26.10.1948 oraz 759/224 z 27.12.1967

Pałac

Park

Spichlerz

Wozownia

Biała Rawska

Ul. Wojska Polskiego

Zameczek zbudowany w 1 połowie wieku XIX w stylu romantycznym

Pałac „zameczek” nr rej.: 958-XI-64/12 z 25.05.1957

Park, nr rej.: 494 z 16.09.1978

Zameczek

Park

Białogórne

Zespół dworski, k. XVIII,XIX, 1920-30:

Dwór nr rej.: 614 z 28.07.1983 obiekt z 1 ćw XX w. nawiązuje formą do tradycji „Dworu polskiego”

Park, nr rej.: 563 z 20.06.1981 park podworski założony w końcu XVIII w. to przykład barokowej sztuki ogrodowej o regularnym układzie jednoosiowym z dworem na osi ogrodu.

Dwór

Park

Franopol.

Pozostałości zespołu dworskiego:

Obora I mur., k. XIX w.

Obora II. Mur. (kam.)k. XIX w.

Obora I

Obora II

Gołyń

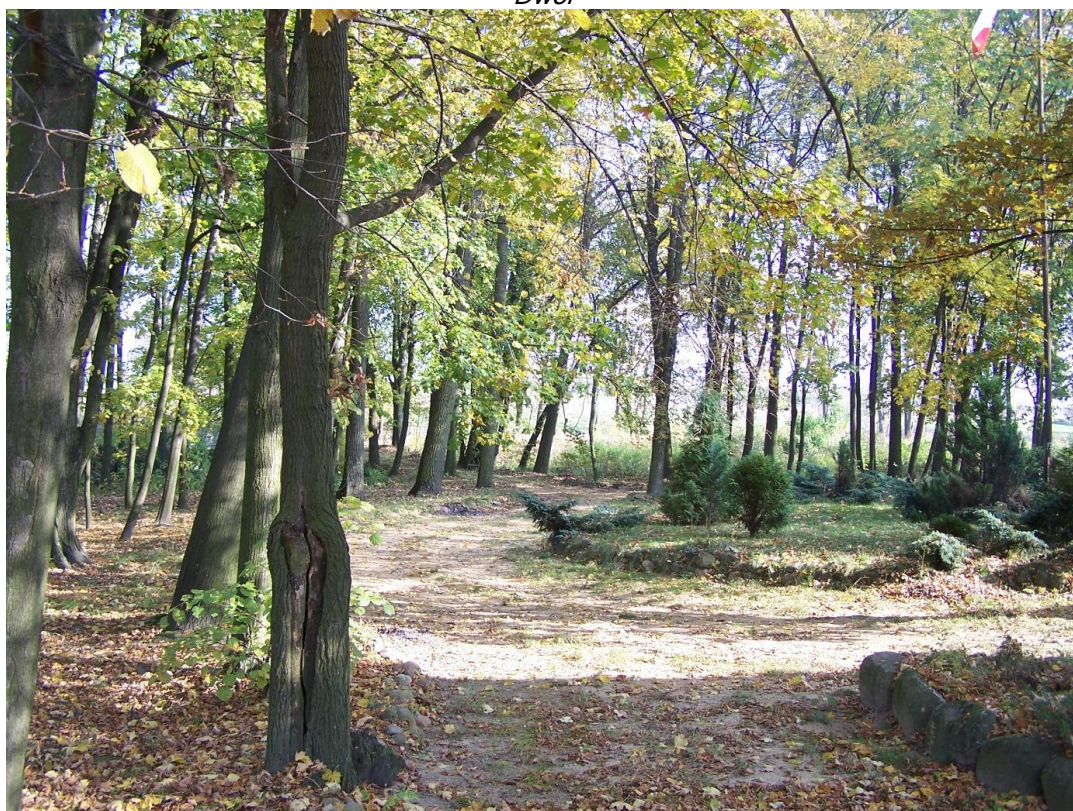
Zespół dworski, 2 poł. XIX wieku w charakterze neoklasycystycznym.

Dwór nr rej.: 592 28.07.1983

Park, nr rej.: 493 z 16.09.1978

Dwór

Park

Ossa

Park krajobrazowy z elementami układu regularnego, założony na początku XIX w.
Park dworski, XIX, nr rej.: 580 A z 19.05.1982

Park

Podsędkowice

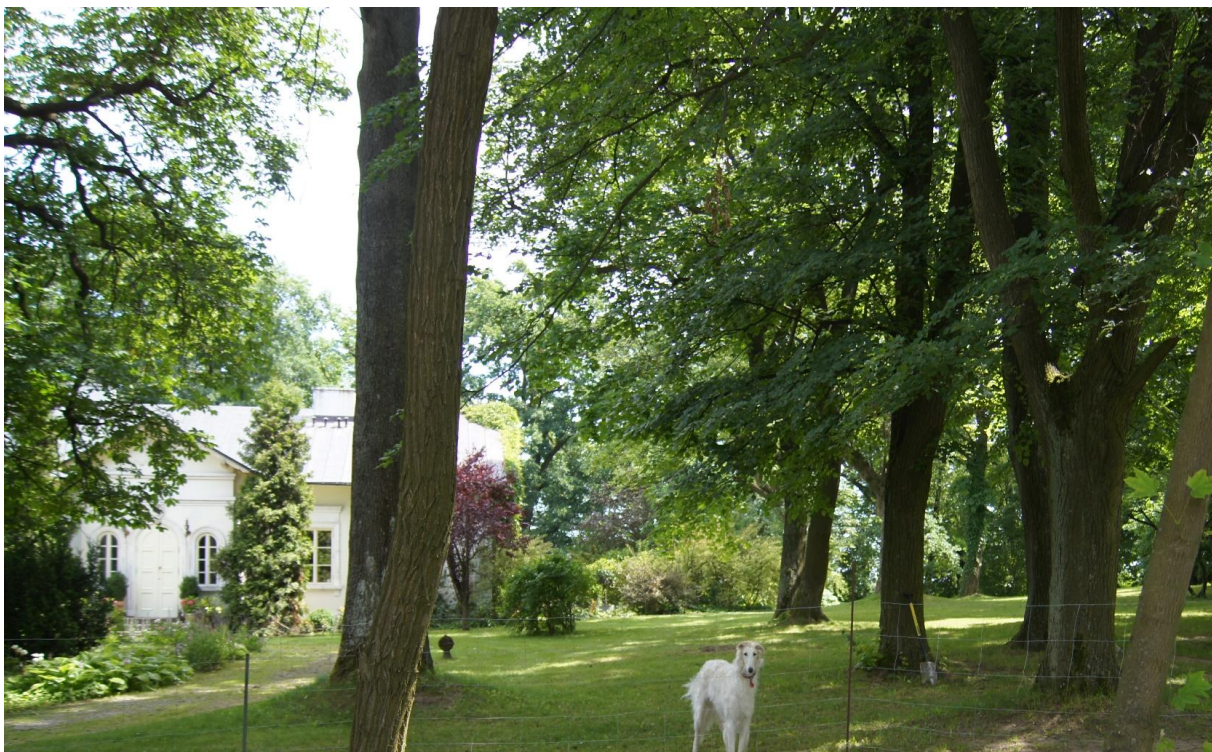
Zespół dworski, z końca XIX wieku, nawiązuje do architektury klasycystycznej.

Dwór, nr rej.:925 z 23.12.1992

Park, nr rej.: 492 z 16.09.1978

Dwór

Park

Rzeczaków

Zespół dworski 2 poł. XIX – XX: jest przykładem monumentalizowania murowanej architektury dworskiej

Dwór, nr rej.: 601 z 28.07.1983

Park, nr rej.: 568 z 20.06.1981

Dwór

Park

Wola Chojnata

Zespół pałacowy, XIX: neorenesansowy pałac zbudowany w 3. Ćw. XIX wieku.

Pałac, nr rej.: 519 z 30.01.1979

Spichlerz, nr rej.: 799 z 27.12.1967

Park z terenem przyległym (od Zach.), nr rej.: 490 z 16.09.1978 oraz 793 z 2.04.1990

Pałac

Spichlerz

Park

Młyny

Biała Rawska

Młyn murowany I. 20 XX w.

Podsędkowice

Młyn drewniany, 2 poł. XIX w.

KAPLICE I KAPLICZKI

Biała Rawska

Kapliczka z postacią Jezusa, przy drodze na Mszczonów, 1916 r.

Kapliczka

Biała Rawska

Kaplica grobowa Leszczyńskich na cmentarzu rzymsko – katolickim

Kaplica

Biała Rawska

Kaplice grobowe Okęckich na cmentarzu rzymsko - katolickim

Kaplica

Babsk

4 kaplice w obejściu, murowane, I poł. XIX w.

4 kaplice

Biała Wieś

Kapliczka, murowana 1932 r.

Kapliczka

Chodnów

Kapliczka, murowana 1938 r.

Kapliczka

Danków

Kapliczka przydrożna z drewnianą rzeźbą św. Jana Nepomucena, XVIII/XIX w.

Kapliczka

Podlesie

Kapliczka, XX w.

Kapliczka

Podsędkowice

Kapliczka, XX w.

Kapliczka

Rokszyce

Kapliczka dworska, mur. I. 20 XX w.

Kapliczka dworska

Kapliczka murowana 1921 r.

Kapliczka

Rosławowice

Kapliczka, mur., I poł. XIX w.

Kapliczka

Rzeczków

Kapliczka dworska, mur., I poł. XIX w.

Kapliczka

Wola Chojnata

Kapliczka drewniana XIX w.

Kapliczka

CMENTARZE

Biała Rawska

Cmentarz rzymsko-katolicki II poł. XVIII w., nr rej.: 859 z dnia 03.01.1992

Cmentarz rzymsko-katolicki

Cmentarz żydowski XVIII w., nr rej.: 966 z dnia 30.05.1994

Cmentarz żydowski

Cmentarz przykościelny XVI w., nr rej.: 978 z dnia 16.11.1994

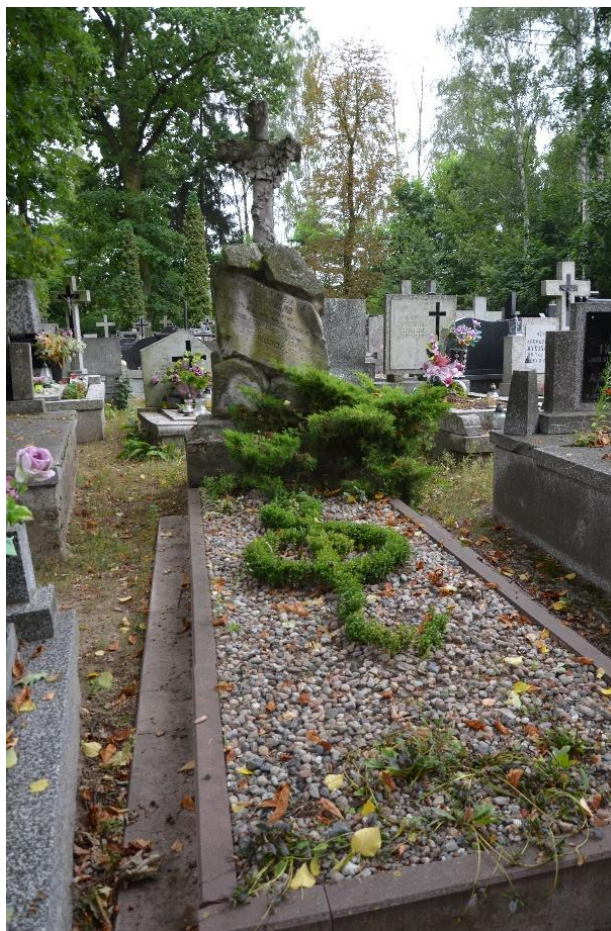
Cmentarz przykościelny

Babsk

Cmentarz rzymsko – katolicki II poł. XIX w., nr rej.: 805 z dnia 20.11.1991

Cmentarz rzymsko – katolicki

Grób Konstancji Gładkowskiej, młodzieńczej muzy Fryderyka Chopina.

Cmentarz przykościelny I poł. XIX w., nr rej.: 945 z 19.11.1993

Cmentarz przykościelny

Cmentarz rosyjski ok. 1915 r.

Cmentarz rosyjski

Cmentarz Napoleoński

Cmentarz Napoleoński

Wólka Babska

Cmentarz napoleoński początek XIX w.

Cmentarz napoleoński

Kolejka wąskotorowa relacji Rogów – Biała Rawska

W Białej Rawskiej znajduje się również końcowa stacja Rogowskiej Kolei Wąskotorowej. Budowę kolei rozpoczęto podczas I wojny światowej, na początku 1915 r. w celu usprawnienia zaopatrzenia wojsk niemieckich. Linia kolejowa ma długość 48km, a szerokość toru 600mm i przebiega z Rogowa do Białej Rawskiej przez stolicę powiatu-miasto Rawę Mazowiecką. Obecnie trasa kolejki służy tylko jako linia turystyczno-muzealna i prowadzi z Rogowa do Białej Rawskiej, przecinając malownicze tereny podnóża Wzniesień Łódzkich, dolinę rzeki Rawki oraz pagórkowate tereny Wysoczyzny Rawskiej. Jest też atrakcją lokalnych festynów m.in. podczas „Dni Rawy” czy „Święta Wiosny” w arboretum w Rogowie. Wzdłuż trasy kolejki znajduje się wiele miejscowości atrakcyjnych pod względem turystycznym. Na przełomie 2000 i 2001 r. znacznie ograniczono ruch pociągów osobowych i ostatecznie ruch pasażerski zamknięto 9 czerwca 2001 r. Pociągi towarowe kursowały do końca września 2001 roku. W grudniu 2001 r. Powiat Rawski wraz z Fundacją Polskich Kolei Wąskotorowych wystąpił do PKP z wnioskiem o przejęcie zamkniętej kolei. Od tego czasu Fundacja sprawuje opiekę nad koleją i gromadzi na stacji w Rogowie za-

bytkowy tabor kolejowy sprowadzany z różnych likwidowanych kolei w Polsce. Już dziś, obok Muzeum Kolejnictwa w Sochaczewie, jest to najliczniejsza kolekcja w Polsce.

Kolejkę wąskotorową w WPOnZ uznano za obszar reprezentatywny dla województwa łódzkiego.

Linia kolejki wąskotorowej z budynkiem stacyjnym

BUDOWNICTWO DREWNIANE

Biała Rawska

Dom ul. Plac Kościelny/Plac Wolności

Dom nr 6

Dom nr 15, drewniany XX w.

Dom nr 15

Dom nr 9 dawny nr 3, drewniany. I. 20 XX w.

Dom nr 3

Dom dawny nr 48, drewniany. I . 20 XX w.

Dom nr 48

Chodnów

Dom nr 19, drewniany, I.30 XX w.

Dom 19

Chrząszczew

Dom nr 55, drewniany ok. 1920 r.

Dom nr 55

Konstantynów

Dom nr 7, drewniany 1922 r.

Dom nr 7

Niemirowice

Dom nr 3, drewniany XIX/XX w.

Dom nr 3

Pągów

Dom nr 6, drewniany, 2 poł. XX w.

Dom nr 6

Rokszyce

Dom nr 35, drewniany ok. 1900 r.

Dom nr 35

Rosławowice

Dom nr 37, drewniany

Dom nr 37

Słupce

Dom nr 8, drewniany, I ćw. XX w.

Dom nr 8

ZABYTKI ZAMIESZCZONE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Z terenu obszaru miasta i gminy Biała Rawska do rejestru zabytków wpisano 36 obiektów i obszarów decyzją Wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wykaz obiektów i obszarów zamieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gmina Biała Rawska

Lp.	Miejsowość	Numer decyzji o wpisie do rejestru zabytków	Obiekt	Stan techniczny
1.	Babsk	256/193 z dnia 27.12.1967	Kościół p.w. św. Antoniego Paderewskiego mur. 1809, rest. 1810, remony. 1976 -1977	
2.	Babsk	752/217 z dnia 27.12.1967	Dzwonnica, mur. Ok. 1810 rem 1981	
3.	Babsk	753/218 z dnia 27.12.1967	Ogrodzenie, mur pocz. XIX	
4.	Babsk	754/219 z dnia 27.12.1967	4 kaplice w obejściu, mur. 1981	
5.	Babsk	755/220 z dnia 27.12.1967	Plebania, mur 1809	
6.	Babsk		Brama w ogrodzeniu, mur. XIX	

7.	Babsk	756/221 z dnia 27.12.1967	Pałac, mur 1833	
8.	Babsk	757/222 z dnia 27.12.1967	Spichlerz, mur 1833	
9.	Babsk	758/223 z dnia 27.12.1967	Wozownia, mur 1830	
10.	Babsk	759/224 z dnia 27.12.1967	Park, I poł. XIX	
11.	Babsk	760/225 z dnia 27.12.1967	Zajazd, 1 poł. XIX.	
12.	Babsk		Stajnia, 1 poł. XIX.	
13.	Babsk	1155/423 z dnia 14.06.1974, aneks z dnia 05.05.1980r.	Aleja lipowa	
14.	Babsk	805 z dnia 20.11.1991	Cmentarz rzymsko – katolicki	
15.	Babsk	945 z dnia 19.11.1993	Cmentarz przykościelny	
16.	Biała Wieś		Kapliczka, mur., 1932	
17.	Białogórze	614 z dnia 28.07.1983	Dwór, mur. 1920-1930	
18.	Białogórze	563 z dnia 20.06.1981	Park, k. XVIII	
19.	Chodnów		Kapliczka, mur., 1938	
20.	Chodnów		Zagroda nr 29, wł. Rutkowski:	
21.	Chodnów		Dom nr 17,	
22.	Chodnów		Dom Nr 19 wł. Urbański, drewniany l. 30 XX	
23.	Chodnów		Dom Nr 21, drewniany, l. 30 XX w.	
24.	Chodnów		Dom Nr 31, wł. Strzelczyk, drewniany, l. 30 XX w.	
25.	Chrzęszczew		Dom Nr 55 wł. W. Karpiński drewn. ok. 1920	Wł. Władysław Kamiński, dom Nr 65, zamieszkały przez starszych ludzi, wymaga remontu i konserwacji
26.	Dańków		Kapliczka, mur. XVIII/XIX	Istnieje (żółta) figurka
27.	Franopol		Kapliczka, mur. pocz. XX w.	Istnieje, wymaga remontu
28.	Franopol		Pozostałości zespołu dworskiego : Obora I. mur., k. XIX w. Obora II. Mur. (kam.) k. XIX w.	Istnieją, nie użytkowane, wymagające remontu generalnego, właściciel Wodnicki Ireneusz Babsk Tel. 0 601 654 846 plac wokół wydzierżawiony na skup owoców
29.	Gołyń	592 z dnia 28.07.1983	Dwór, mur. K. 1880 wł. H. i W. Brejnakowsky	
30.	Gołyń	493 z dnia 16.09.1978	Pozostałości parku krajobrazowego, 2 poł. XIX.	
31.	Gołyń		Dom nr 27, drewn., l. 20 XX w.	Właściciel: Stusiński Mieczysław, mieszka samotnie, dom wymaga generalnego

				remontu, siedlisko b. zaniedbane, zarośnięte samosiewami
32.	Grzymkowice	540 z dnia 05.05.1980r.	Aleja lipowa	
33.	Konstantynów		Dom nr 7. wł. Ługowska, drewn. 1922.	
34.	Niemirów		Dom nr 23, wł. Wróblewski Zbigniew, drewn., XIX/XX	Nr 24 , niezamieszkały, stanowi spichrz dla zebrałego zboża, nie remontowany, kryty papą
35.	Ossa	580 z dnia 19.05.1982r.	Park	
36.	Ossa		Pozostałości zespołu dworskiego a) Kuchnia, mur., 1911	
37.	Ossa		Dom nr 48, wł. J. Krzak , mur., ok. 1920	
38.	Pąków		Dom nr 6 , wł. S. Wójcik, drewn., 2 poł. XX w.	
39.	Podsędkowice	925 z dnia 23.12.1992	Dwór, mur. 4 ćw. XIX	
40.	Podsędkowice	492 z dnia 16.09.1978	Park krajobrazowy, 2 poł. XIX	
41.	Rokszyc		Kapliczka dworska, mur. I. 20 XX w	
42.	Rokszyc		Kapliczka, mur., 1921	
43.	Rokszyc		Dom nr 35, wł. W. Nosek, drewn. Ok.1900	Akt. zamieszkały, b. zły stan techniczny
44.	Rokszyc		Dom Nr 41, wł. J. Wiśniewska , mur., ok. 1910	b. zły stan techniczny, popękane ściany,
45.	Rosławowice		Kapliczka, mur., I poł. XIX w.	
46.	Rosławowice		Dom nr 37, drewn.	
47.	Rzeczów	601 z dnia 28.07.1983	Dwór, mur., 2 poł. XIX	
48.	Rzeczów	568 z dnia 20.06.1981	Park krajobrazowy, pocz. XX	
49.	Słupce		Dom nr 8 wł. S. Rochmiński, drewn. I ćw. XX w.	
50.	Słupce		Dom nr 17, wł. R. Kornacki, drewn. I ćw. XX w.	
51.	Słupce		Stodoła w zagrodzie nr 27, wł. H. Bartosz, drewniana. I ćw. XX w.	
52.	Szczuki		Kapliczka, mur. 1 ćw. XX	
53.	Wola Chojnata	519 z dnia 30.01.1979r.	Pałac wł. K. Malarecki, murowany. 1873r..	

54.	Wola Chojnata	490 z dnia 16.09.1978r. oraz 793 z dnia 02.04.1990r.	Park + strefa ekologiczna I poł. XIX w. oraz dodatkowa część parku	
55.	Wola Chojnata	799/251 z dnia 27.12.1967r.	Spichlerz murowany, I poł.XIXw.	
56.	Wola Chojnata		Kapliczka, mur. 1980.	
57.	Wola Chojnata		a)Czworak, wł. UM i G BR , mur. 3 ćw. XIX w Stajnia, wł. UM i G BR, mur. 3 ćw. XIX w.	

Miasto Biała Rawska – układ urbanistyczny, XVI.

Lp.	Miejscowość	Numer decyzji o wpisie do rejestru zabytków	Obiekt	Stan techniczny
1.	Biała Rawska	767 z dnia 15.08.1986	Układ urbanistyczny,XVI	
2.	Biała Rawska		Bożnica, ob. OSP,mur.,1 poł. XIX, przebud. przed 1958	
3.	Biała Rawska		Kapliczka, mur. 1916,	
4.	Biała Rawska		Budynek Straży Pożarnej, ob. Biblioteka Pl. Wolności, mur., ok.1930	

Zespół Kościoła par. p.w. św. Wojciecha:

5.	Biała Rawska	761/227 z dnia 27.12.1967	Kościół, mur. XVI odbudowany po pożarze 3 ćw. XVII i 1846, fasada XIV	
6.	Biała Rawska	557 z dnia 25.03.1981	Dzwonnica, mur 1932	
7.	Biała Rawska	557 z dnia 25.03.1981	Ogrodzenie z 3 bramami, mur.(kam.), 1876	
8.	Biała Rawska	557 z dnia 25.03.1981	Plebania, mur. , 1 ćw. XX	
9.	Biała Rawska		Organistówka, pl. Kościelny nr 2b, mur.-frewn., 1 ćw. XX	
10.	Biała Rawska	557 z dnia 25.03.1981	Figórka MB	

Zespół: zameczek wraz z częścią parku wł. Jolanta Gos, pozostała część parku wł. UMG Biała Rawska

11.	Biała Rawska	958/12 z dnia 25.05.1957	Zameczek, mur., poł XIX	
12.	Biała Rawska		Brama główna, mur., poł. XIX	
13	Biała Rawska	494 z dnia 16.09.1978	Park krajobrazowy, 1 poł. XIX	

Cmentarze

14.	Biała Raw-	859 z dnia 03.01.1992	Cmentarz rzymsko-	
-----	------------	-----------------------	-------------------	--

	ska		katolicki	
15.	Biała Rawska	966 z dnia 30.05.1994	Cmentarz żydowski	
16.	Biała Rawska	978 z dnia 16.11.1994	Cmentarz przykościelny	
Kolejka wąskotorowa				
17.	Biała Rawska	1000 z dnia 31.12.1996	Kolejka wąskotorowa	
Biała Rawska, Plac Kościelny				
18.	Plac Kościelny		Dom nr 3, mur., XIX/XX w.	
19.	Plac Kościelny		Dom nr 4 mur., k. XX w.	
20.	Plac Kościelny		Dom nr 6 drewn. k. XX w.	
Biała Rawska, ul. Kościuszki				
21.	Ul. Kościuszki		Dom nr 41, wł. K. Maciejewska, mur. glin., l. 20 XX w.	
Biała Rawska, ul. Mickiewicza				
22.	Ul. Mickiewicza		Dom nr 2, mur. – drewn., l. 20 XX	
23.	Ul. Mickiewicza		Dom nr 4, mur. l. 20 XX	
24.	Ul. Mickiewicza		Dom Nr 6, mur. l. 20 XX	
25.	Ul. Mickiewicza		Dom Nr 15, wł. K. Rogowski, drewn., l. 20 XX	
26.	Ul. Mickiewicza		Dom Nr 17, mur. l. 20 XX	
Biała Rawska, ul. Szeroka				
27.	Ul. Szeroka		Dom Nr 3, drewn. L. 20 XX	
Biała Rawska, ul. Wiejska				
28.	Ul. Wiejska		Dom Nr 48, wł. S. Śmiałkowska, drewn. l. 20 XX	
29.	Ul. Wiejska		Dom Nr 1	
Biała Rawska, Plac Wolności				
30.	Plac Wolności		Dom nr 1, mur. l. 20 XX	
31.	Plac Wolności		Dom Nr 3, mur. l. 20 XX	
32.	Plac Wolności		Dom Nr 10, mur. XVIII/IX	
33.	Plac Wolności		Dom Nr 30, mur. L. 20 XX	
34.	Plac Wolności		Dom Nr 31/32, mur. L. 20 XX	
35.	Plac Wolności		Dom Nr 33/34, mur. l. 20 XX	
36.	Plac Wolności		Dom Nr 35/36, mur. 1. ćw. XX	
37.	Plac Wolności		Dom Nr 40, mur. 1 ćw. XX	
38.	Plac Wolności		Dom Nr 41, mur. 1 ćw. XX	
Biała Rawska, ul. Jana Pawła II (dawna Zjednoczenia)				
39.	ul. Jana		Młyn, ul. Zjednocze-	

	Pawła II		nia , mur. I. 20 XX	
Biała Rawska, ul. Jana Pawła II (dawna Żymierskiego)				
40.	ul. Jana Pawła II		Dom Nr 9, mur. k. XX	
41.	ul. Jana Pawła II		Dom Nr 8, mur. I. 20 XX	
42.	ul. Jana Pawła II		Dom Nr 11, mur. k. XIX	
43.	ul. Jana Pawła II		Dom Nr 12, mur. I. 20 XX	
44.	Ul. Jana Pawła II		Dom Nr 36, 2 poł. XIX	

W gminnej ewidencji zabytków zmieszczono również **zabytki archeologiczne** zidentyfikowane w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Zabytki archeologiczne zdefiniowano w art. 3 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840. Zgodnie z art. 19 ust. 3 w/w ustawy w studium ustala się strefy ochrony konserwatorskiej mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W części graficznej wszystkich opracowywanych dokumentów planistycznych: należy rysować stanowiska archeologiczne i nanieść strefy ochrony stanowisk archeologicznych.

Strefy powinny zostać rysowane w taki sposób, żeby stanowiska znajdowały się centralnie w nich. Wyjątek stanowią stanowiska usytuowane w pobliżu rzek. Wówczas jedną z granic jest rzeka.

Stanowisko łącznie ze strefą nie powinno przekraczać nw. powierzchni:

- w przypadku epoki kamienia – chroniona powierzchnia wynosi 1,6 ha.
- dla kultury łużyckiej, Okresu Wpływów Rzymskich, średniowiecza oraz określanego jako pradzieje będącego śladem osadnictwa lub cmentarzyskiem – 1,5 ha, osadą - 9 ha.

W części opisowej należy zamieścić zapisy:

- Realizacja inwestycji wymagająca prac ziemnych (w tym zalesienia) na obszarze stanowiska archeologicznego będzie możliwa po wykonaniu ratowniczych badań wykopaliskowych.
- Realizacja inwestycji wymagająca prac ziemnych (w tym zalesienia) w strefie ochrony stanowiska archeologicznego wymaga sprawowania nadzoru archeologicznego.

Dziedzictwo kultury niematerialnej.

Obszar miasta i gminy Biała Rawska należy do rawskiego podregionu kulturowego. Budownictwo ludowe rawskiego nie odbiegało od sposobu budowania dla zachodniego Mazowsza i północnej Małopolski. Zagrody były stawiane na planie prostokąta, Najstarsze budynki stawiano wzdłuż jego trzech boków, na czwartym natomiast stawiano płot ze sztachetek. początkowo ustawiano szczytem do drogi. W późniejszych czasach na przełomie XIX i XX wieku budynki zaczęto sytuować frontem do drogi. Drewniane chałupy wybudowane na planie prostokąta, o ścianach zrębowych, bielonych wapnem, łączonych w węglach (czyli na rogach) na tzw. „jaskółczy ogon”, a przy oknach i drzwiach przy pomocy konstrukcji sumikowo - łątkowej. Ich naczółkowe dachy pokrywała schodkowo słomiana strzecha. Domy składały się z jednej lub dwóch izb i sieni. Pod pułapem znajdował się najczęściej sosręb (belka) podtrzymujący belki stropowe. Wnętrze chaty było zdobione wycinankami – kolistymi, kwadratowymi bądź w kształcie tzw. różgi, co jest najbardziej charakterystyczne dla tego obszaru. Dodatkowo od początku XX w. izby dekorowano papierowymi koronkami, firankami, girlandkami, kwiatami, pajakami. We wnętrzu rawskiej chałupy popularne były również dekoracyjne tkaniny, tradycja tkactwa przetrwała do czasów współczesnych w Królowej Woli, gdzie z tkanin wytwarza się kapy, kilimy, dywaniki.

Dachy były dwuspadowe, zdarzały się również naczółkowe, pokrywane najczęściej gładką słomianą strzechą. Jeszcze na początku XX wieku większość chat miała podłogi ubijane z gliny. Drewniane zaczęto stosować powszechniej dopiero w okresie międzywojennym. Od tego też czasu zaczął ulegać zmianie również układ wnętrza domów, pojawił się ganek, zwany przystawką (w miejsce wewnętrznej sieni). Zwiększyła się również ilość izb, w wielu domach nawet do czterech.

W budynkach stawianych w późniejszym okresie strzechę zastępowano papą, dachówką, eternitem oraz blachą. Zmieniało się również najbliższe otoczenie domostw. Coraz częściej płoty drewniane wypierane były przez siatkę ogrodzeniową oraz betonowe konstrukcje.

Tradycyjny strój ludowy został ukształtowany pod wpływem regionu: łowickiego i opoczyńskiego. Dawny, tradycyjny ubiór kobiecy z Rawskiego składał się z pasiastego wełniaka, zapaski-fartucha oraz Inianej, bogato zdobionej haftem krzyżykowym lub płaskim, koszuli. Mężczyźni nosili wełniane portki, spencer, kamizelkę, koszulę – również bogato haftowaną, białą sukmanę oraz wełniany prążkowany pas. Cechą charakterystyczną jest odmienny dla różnych wsi regionu układ prążków na zapaskach nie jest już po-

wszechnie używany. Strój ludowy na omawianym terenie jest wciąż pielęgnowany ale zakładany już przede wszystkim na specjalne okazje i głównie przez osoby starsze. Pretekstem do założenia stroju odświętnego są głównie święta kościelne, m.in. Wielkanoc i Boże Ciało.

Folklor. W muzyce ludowej Rawskiego, w przeciwieństwie do regionów z nim sąsiadujących - Łowickiego i Opoczyńskiego, przetrwało wiele elementów tradycyjnych w swoim naturalnym kontekście. Muzyka o dawnej proveniencji utrzymuje się do dnia dzisiejszego w repertuarze najstarszej generacji muzyków ludowych, nie zmienia się również instrumentarium. Takie instrumenty jak harmonia, a także akordeon czy kontrabas pojawiły się dużo później niż np. w Łowickiem. W okresie międzywojennym i powojennym w składzie kapel znalazły się także: kornety, trąbki, dwustronne bębny i inne instrumenty dęte. Od drugiej połowy XX wieku tradycyjną muzykę weselną tego regionu zaczęły stopniowo wypierać zespoły wzorujące się na repertuarze rozrywkowym. Rawska muzyka instrumentalna jest szybsza, żywsza i surowsza od sąsiednich. Wśród krótkich form wyróżniają się żywiłowo wykonywane „wyrwasy”, zawierające w tonalności liczne modalizmy. W repertuarze instrumentalnym charakterystyczne są mazurki o melodiach z pierwowzorem wokalnym, które są misternie i długo ogrywane przez rawskich skrzypków. Najbardziej charakterystyczną formą nadal pozostaje krótka przyśpiewka z licznymi wariantami lokalnymi. Muzyka ludowa z Rawskiego wykazuje do dnia dzisiejszego wiele dawnych cech muzycznych przechowywanych wskutek pewnej i stosunkowo długotrwałej izolacji kulturowej.

Sztuka i rzemiosło ludowe. Wielu twórców z południa regionu rawskiego wciąż potrafi wykonywać tradycyjne elementy wystroju wnętrz - wycinanki. Należą do nich m.in. tzw. „rózgi rawskie”- wycinanki pionowe w kształcie drzewek, zwieńczone najczęściej parą kogutów. Wycinanki tego rodzaju naklejano przeważnie symetrycznie, po dwie jednakowe, każdą z innej strony obrazu lub lustra. Najstarsze formy rozgałęziały się równomiernie od trzonu i ozdabiane były barwnymi kwadracikami. Nowsze, przez swoją jednobarwność i wypełnienie strzałkowymi ażurami, nabierały cech graficznych. Drugi charakterystyczny motyw wycinanki rawskiej to „kółka rawskie” zwane także „klapkami”, przybierały one różne formy: płaskie lub przestrzenne, wielobarwne lub jednobarwne. Można wskazać kilka ich lokalnych odmian: „kółka syte”, „powie piórka”, „glennickie kółka”, „kółka z kulosami”. Kolejnym motywem są „kwadraty rawskie” - jednobarwne lub wielobarwne wycinanki o skrzyżowanych czterech osiach symetrii, charakteryzujące się zróżnicowaną, najczęściej abstrakcyjną ornamentyką, wieszane zazwyczaj skośnie. Kwadraty rawskie były naklejane na siebie w kilku kolorach, mogły stanowić także

zwieńczenie wstążek. Na omawianym terenie wycinankarstwo praktykowane jest obecnie głównie pod kątem organizowanych konkursów oraz dla odbiorców spoza wsi. Głównymi jego ośrodkami są: Zakościele, Rzeczyca, Królowa Wola, Grotowice i Liciężna.

Niestety obecnie w prawie całkowitym zaniku jest inna dziedzina sztuki ludowej a mianowicie tkactwo, dawniej niezwykle popularne na danym terenie. W niewielu już miejscowościach zachowały się czynne warsztaty tkackie. Żyją co prawda jeszcze twórcynie ludowe potrafiące tkać, jednak podeszły wiek oraz brak zainteresowania ich fachem spowodowały niemal całkowite odejście od warsztatu. Obecnie ludowe tkaniny, wytwarzane są sporadycznie na warsztatach tkackich, wykorzystuje się głównie jako kapy, kilimy, dywaniki oraz chodniki.

Rawskie słynęło niegdyś również z koronczarstwa. Podobnie jednak jak w przypadku tkactwa, coraz mniej twórczyń wykonuje i stosuje tradycyjną koronkę rawską.

Wyróżnikiem tego obszaru jest wielkanocna tradycja robienia pisanek zwanych kra-szankami, kolorowano je na czarno i nanoszono na nie wosk w motywy różg, słoneczek, kogutków i lalek.

Ze sztuką ludową regionu rawskiego można się zapoznać w Muzeum Regionalnym Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej.

W Gminie Biała Rawska Miasto Biała Rawska stanowi ważny regionalny ośrodek oświaty i kultury, może się również pochwalić wciąż rozwijającą się bazą sportową. Na terenie gminy funkcjonuje bardzo aktywny dom kultury, biblioteka, kluby i przyszkolne hale sportowe. W całym powiecie rawskim działają tylko dwa ośrodki kultury- jednym z nich obok Miejskiego Domu Kultury w Rawie Mazowieckiej jest Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury w Białej Rawskiej, przy ul. Wojska Polskiego 9, który organizuje corocznie szereg imprez, konkursów i pokazów oraz wystawy. Prowadzone są tu zajęcia w kołach: muzycznych, fotograficznych, plastycznych, sportowych, związanych z kulturą ludową i innych. W MGOK działają też różne sekcje i kluby, jak np.: taneczne (3 grupy), teatralne (2 grupy), wokalne, plastyczne, sekcja warcabowo-szachowa, rękodzieła artystycznego, orkiestra dęta, Teatr „Wesoły Krąg”, Młodzieżowy Klub Rozrywki, Turystyczny Klub Kobiet oraz prowadzone są kursy języka angielskiego dla dorosłych-4 grupy, oraz kurs malarstwa olejnego dla dorosłych. Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Białej Rawskiej organizuje także: Cykliczne imprezy plenerowe, do których należą:

- Igraszki z MGOK-maj /Ośrodek Sportu i Rekreacji/
- Dzień Dziecka-czerwiec /Ośrodek Sportu i Rekreacji/

- Igraszki z MGOK-czerwiec /park miejski/
- Festyn Bialski-czerwiec /park miejski/
- Dożynki Gminne-sierpień /park miejski/
- Święto Plonów w Jabłkowej Krainie/sierpień/Biała Rawska
- Jesienne Igraszki z MGOK-wrzesień /Ośrodek Sportu i Rekreacji/

Cykliczne konkursy gminne:

- Festiwal Małych Form Teatralnych „KACZUCHY”-maj
- Konkurs Sztuczek Magicznych-listopad,
- Festiwal Piosenki Szkolnej-maj,
- Konkursy plastyczne-cały rok

Cykliczne warsztaty:

- Marzec - 2-dniowe warsztaty ludowe /wykonywanie przedmiotów obrzędowych związanych z tradycją Świąt Wielkiej Nocy/,
- Kwiecień-warsztaty ludowe w szkołach,
- Wrzesień- 2-dniowe warsztaty integracyjne- VII Festiwal Młodych Twórców

Akcje:

- „Lato z MGOK’iem” z licznymi turniejami, konkursami, wycieczkami oraz wakacyjną szkołą tańca,
- „Ferie zimowe z MGOK’iem” z licznymi turniejami sportowymi, zabawami oraz kuli-gami.

Ponadto grupy: teatralna, wokalna, taneczne oraz orkiestra przygotowują programy rozrywkowe na cykliczne imprezy plenerowe oraz na uroczystości okazjonalne jak: Dzień Kobiet, Dzień Matki, Jubileusze małżeńskie, Festyn Bialski, Dożynki, Andrzejki, uroczystości wręczenia stypendium najlepszym uczniom i sportowcom. Grupy taneczne prezentują się również podczas zawodów sportowych, a teatralne wystawiają inscenizacje teatralne dla młodzieży gimnazjalnej, licealnej i mieszkańców.

Ponadto przez Szkołę Podstawową w Babsku organizowane są co roku „Spotkania z muzyką Chopina”, które ściągają wielu znanych muzyków i miłośników muzyki chopinowskiej z całego kraju. MGOK zapewnia również oprawę muzyczną i nagłośnienie na uroczystościach i imprezach gminnych. W MGOK można ćwiczyć aerobik i nauczyć się akrobacji tanecznych lub pograć w tenisa stołowego.

W budynku MGOK-u znalazła także swoje lokum Orkiestra Dęta pod kierownictwem Kapelmistrza Szczepana Bieszczada. Orkiestra występuje na wielu gminnych i powiatowych uroczystościach, w czasie świąt i procesji kościelnych. Skupia ona grupę uzdolnionych muzycznie młodszych i starszych mieszkańców gminy Biała Rawska.

Obecnie orkiestra przestała być kojarzona jedynie z zespołem ludowym ponieważ posiada bardzo zróżnicowany repertuar i gra różne rodzaje muzyki. Najpopularniejsze wśród muzyków są instrumenty dęte, ale również strunowe. Orkiestra organizuje bezpłatne kursy nauki gry na instrumentach. Próby odbywają się w MGOK-u we wtorki i piątki.

Analizując dostęp do życia kulturalnego można stwierdzić, iż sytuacja w tym zakresie przejawia się korzystnie. Na terenie gminy Biała Rawska działalność kulturalna prowadzona jest przez kilka podmiotów, m.in. przez Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną, Orkiestrę Dętą oraz placówki oświatowe.

Prestiżowe znaczenie posiadają działające na obszarze Miasta i Gminy Biała Rawska Lokalne Grupy Działania m. in. : „Kraina Rawki” i Stowarzyszenia realizujące działalność polegającą m. in. na:

- organizowaniu i finansowaniu: szkoleń, warsztatów, konkursów, imprez kulturalnych i wystawy służących promocji regionu i jego tożsamości kulturowej, opracowywanie folderów i materiałów audiowizualnych, tworzenie stron internetowych,
- odnowie i rozwoju wsi,
- działalności edukacyjnej i szkoleniowej,
- podtrzymywaniu i upowszechnianiu tradycji i kultury regionu.

Bilans walorów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska

W wyniku przeprowadzonej analizy zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska można wskazać następujące elementy bilansu - analizy SWOT

w zakresie dziedzictwa kulturowego Miast i Gminy Biała Rawska.

Mocne strony

- bogata historia obszaru, wysoka kultura niematerialna - folklor, tradycje regionu,
- atrakcyjny krajobraz przyrodniczo – kulturowe obszaru miasta i gminy,
- opracowany program rewitalizacji,
- rozpoczęte działania rewitalizacyjne,
- występowanie obiektu reprezentatywnego – zameczku w Białej Rawskiej, układ przestrzenny kolejki wąskotorowej,
- występowanie szlaków kulturowego kolei wąskotorowej,

- występowanie Muzeum Ziemi Bialskiej,
- występowanie wielu obiektów sakralnych w tym sanktuarium w Białej Rawskiej i licznych cennych kapliczek,
- duża liczba obiektów zabytkowych na terenie miasta i gminy,
- bogata gama imprez o charakterze kulturowym,
- działania integrujące gminę zakresu promocji obszaru,
- występowanie zachowanych zabytkowych układów przestrzennych,
- bogate tradycje związane z sadownictwem,
- nalewka śliwkowa z Marianowa wpisana na listę produktów tradycyjnych,
- zachowane ślady wielokulturowości obszaru – liczne cmentarze ewangelickie,
- coraz lepsze wyposażenie w techniczne środki promocji – wydawnictwa, internet, własna strona www.

Słabe strony

- brak rewaloryzacji układu kolejki wąskotorowej,
- brak rewaloryzacji cmentarzy innych wyznań,
- zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- brak użytkowania niektórych obiektów zabytkowych,
- brak oferty edukacji regionalnej,
- nie w pełni wykorzystane zasoby przyrodniczo – kulturowe,
- brak wypracowanego produktu regionalnego,
- brak dostatecznego, jednolitego i kompleksowego oznakowania atrakcji kulturowych na terenie miasta i gminy.

Szanse

- utworzenie parków kulturowych,
- kontynuacja procesów rewitalizacyjnych Białej Rawskiej i innych układów ruralistycznych,
- ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne w Białej rawskiej z uwzględnieniem lokalnych kapliczek,
- działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Lokalnych Grup Działania,
- współpraca z organizacjami dająca szansę odnowy zabytków,

- moda na folklor - podniesienie atrakcyjności obszaru poprzez kreowanie produktów i imprez o charakterze kulturowym,
- edukacja regionalna mieszkańców,
- wykorzystanie możliwości finansowania ochrony zabytków z różnych źródeł - środków unijnych, z budżetu państwa i samorządu województwa,
- wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne,
- wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków - organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych,
- możliwość włączania się w krajowe, wojewódzkie programy promocji,
- naturalna chęć ludzi do poznawania świata, kultur i zwyczaj innych narodów.

Zagrożenia

- niedostosowanie sposobu użytkowania obiektów zabytkowych do ich charakteru,
- utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków,
- niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych.

Obszar miast i gminy Biała Rawska w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego

i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał. Ma to związek z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem cennych obiektów. Istnienie historycznego szlaku kulturowego kolei wąskotorowej nadal stanowi silny potencjał terenu. Drogi pielgrzymkowe powodują możliwość rozwoju turystyki pielgrzymkowej.

Założenia Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że gmina Biała Rawska posiada bogate walory dziedzictwa kulturowego o znaczącej randze, które należy chronić i jednocześnie odpowiednio wykorzystywać i udostępniać społeczeństwu. Biorąc pod uwagę wymogi płynące z ustawy

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku i uwzględniając zbilansowane zasoby i wartości należy stwierdzić, iż gminny program opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Biała Rawska uwzględnia:

- **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszaru Miasta i Gminy Biała Rawska**

W tym celu należy prowadzić działania zmierzające do :

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- rewitalizacji historycznych układów przestrzennych z jednoczesnym ich wykorzystaniem jako przestrzeń publiczną stanowiącą serce miejscowości,
- rewaloryzacji cennych zespołów sakralnych - klasztornych, zespołów pałacowo parkowych, dworsko – parkowych oraz zabytków przemysłowych,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne,
- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska,
- wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- poprawy społecznej akceptacji do konieczności ochrony zabytków,

- **promocję zasobów i walorów dziedzictwa miasta i gminy Biała Rawska**

W tym celu będą podjęte działania upowszechnianie wyjątkowego dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska poprzez:

- edukację regionalną mieszkańców,
- wydawnictwa i programy edukacyjne,
- digitalizację walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego.

Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych Miasta i Gminy Biała Rawska

Gmina Biała Rawska dysponuje niezwykle cennym dziedzictwem kulturowym w tym nieprzeciętnymi walorami krajobrazowymi co predysponuje do aktywizacji mieszkańców

w sferze zachowania zabytków. Miasto i Gmina Biała Rawska podejmie działania w następujących zakresach strategicznych:

Zachowanie tożsamości regionalnej

- kształtowanie lokalnej dumy,
- kreowanie lokalnych produktów regionalnych,
- integracja kulturalna mieszkańców,
- edukacja mieszkańców o bogactwie lokalnego dziedzictwa,

• **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego miasta i gminy Biała Rawska**

- ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego,
- rewaloryzacja i promocja obiektu reprezentatywnego – zameczku w Białej Rawskiej,
- podniesienie rangi najbardziej wartościowych zabytków,
- rewitalizacja i rewaloryzacja obszarów,
- kształtowanie wizerunku miasta i gminy Biała Rawska jako obszaru o unikatowym dziedzictwie kulturowym,
- wspierania posiadaczy obiektów zabytkowych w działaniach mających na celu poprawę stanu obiektów i ich wykorzystania na cele kulturalne, edukacyjne i społeczne,
- kreowanie produktów turystyki kulturowej.

Wszelkie przewidywane działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska rozpatrzy w następujących ujęciach:

- **Studia badawcze** - wspieranie przeprowadzania prac studialnych w celu poprawy stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- **Digitalizacja zasobów i walorów** - cyfrowe upowszechnienie dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska,
- **Ochrona i zachowanie obiektów i obszarów zabytkowych** – przygotowanie dokumentacji i przeprowadzenie prac w zakresie rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych z terenu miasta i gminy Biała Rawska, prowadzenie prac w zakresie rewaloryzacji założeń zieleni, przeprowadzenie prac obiektów zabytkowych z adaptacją na cele turystyczne, kulturalne, edukacyjne i społeczne,

- **Edukacja**– regionalna mieszkańców poprzez organizację rekonstrukcji wydarzeń historycznych, imprez kulturowych, upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie regionu w lokalnych mediach, cykliczne artykuły, organizowanie wystaw, programy edukacji regionalnej w szkołach,
- **Aktywizacja** - pobudzanie aktywności mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa poprzez organizację konkursu na najciekawsze zdjęcie krajobrazu kulturowego gminy, najlepiej zachowany obiekt lub obszar zabytkowy, włączenie organizacji społecznych i Lokalnych Grup Działania do wspólnych starań prowadzących do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego,
- **Kreowanie rozwoju turystyki kulturowej**- wykorzystanie walorów dziedzictwa sakralnego i przemysłowego dla rozwoju produktów turystycznych,
- **Digitalizacja zasobów i walorów kulturowych** - cyfrowe upowszechnienie dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Biała Rawska,
- **Promocja** - wzrost aktywności w zakresie promocji i popularyzacji walorów kulturowych, wydanie folderów z informacją o zabytkach regionu, upowszechnianie regionalnych produktów, kreowanie pamiątek z wizerunkiem gminy Biała Rawska,
- **Współpraca** z samorządem województwa, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i gminami w zakresie ochrony i zachowania obiektów i obszarów zabytkowych oraz tożsamości regionalnej.

CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA

Cel strategiczny

Cenne dziedzictwo kulturowe miasta i gminy Biała Rawska podstawą dumy i motywem rozwoju obszaru

Cel operacyjny

Kreowanie wartości i walorów miasta i gminy Biała Rawska

Zasoby dziedzictwa kulturowego w dobie gospodarki rynkowej posiadają nie tylko wartość historyczną, ale także wymierną wartość ekonomiczną, decydującą o potencjale gospodarczym. Tak więc świadome zarządzanie tymi zasobami i ich skuteczne

wykorzystanie w połączeniu z promocją może przyczynić się do rozwoju miast i gminy Biała Rawska.

Dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne w dużej mierze kształtuje świadomość oraz współczesną kulturę. Dlatego też należy je zachować, chronić i pielęgnować ze szczególnym uwzględnieniem elementów decydujących o tożsamości i specyfice regionalnego dziedzictwa.

Działanie 1

Zachowanie ciągłości cennych wartości dziedzictwa kulturowego

W celu zachowania cennego dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska zostaną stworzone odpowiednie warunki i procedury postępowania wspierające rewitalizację, rewaloryzację i remonty obszarów i obiektów zabytkowych. Należy podjąć wszelkie działania w celu pozyskania funduszy ze środków zewnętrznych.

Zadania

- **Rewitalizacja tkanki urbanistycznej i ruralistycznej historycznych ośrodków miasta i gminy Biała Rawska**

Zostaną podjęte wszelkie działania w celu odnowy historycznych układów przestrzennych miast i gminy Biała Rawska. Przewidywane prace zaplanowano z uwzględnieniem elementów społecznych, rewaloryzacji i gentryfikacji. Znowelizowana przestrzeń ma być udostępniona lokalnej społeczności i wykorzystywana na funkcje kulturalne, turystyczne i społeczne.

Biała Rawska – przestrzeń wymagająca rewitalizacji

- **Rewaloryzacja i promowanie obiektów reprezentatywnych**

Na etapie sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego wytypowano obiekty uznane za reprezentatywne. Wśród nich w znalazły się pałac w Białej Rawskiej, Pałac w miejscowości Wola Chojnata, kolejka wąskotorowa i układ urbanistyczny w Białej Rawskiej. Są nimi:

Obiekty i obszary zamieszczone na liście obiektów reprezentatywnych są brane pod uwagę przy ocenianiu wniosków złożonych do Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi przy ubieganiu się o środki przyznawane na rewaloryzację zabytków. Działania promocyjne będą przede wszystkim lokować Miast i Gminę Biała Rawska wśród najwartościowszych obszarów dziedzictwa kulturowego.

Zameczek w Białej Rawskiej

- **ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o sanktuarium w Białej Rawskiej z uwzględnieniem kościoła w Babsku i lokalnych kapliczek**

Obiekty sakralne gminy Biała Rawska stanowią cenny walor do rozwijania turystyki pielgrzymkowej. Proponuje się opracowanie całościowego projektu obejmującego wybrane obiekty sakralne takie jak zespół klasztorny: w Białej Rawskiej; kościół: w Babsku, oraz inne liczne kapliczki z terenu gminy. Taki kierunek działań wynika z dokumentów o charakterze wojewódzkim i projekt powinien uzyskać środki na rewaloryzację.

Obraz Matki Boskiej miłosiernej w sanktuarium

- **Wyeksponowanie obiektów rozwoju turystyki i oznakowanie zabytków znajdujących się w rejestrze WKZ**

Do zadań Gminy należy znakowanie obiektów zabytkowych. Za pośrednictwem Powiatu Rawskiego zostaną systematycznie oznakowane cenne obiekty zabytkowe. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na umieszczenie w odpowiednim miejscu na zabytku wpisanym do rejestru znaku wskazującego na obiekt podlegający ochronie - niebieskiej tarczy wyraża zgodę Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie Polski obowiązujące od 2004 r.

Dawne oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków (na podstawie ustawy z dnia 15 lutego 1962 o ochronie dóbr kultury)

Oznakowanie kościoła w Babsku

Oznakowanie plebanii w Babsku

Oznakowanie zespołu dworsko - parkowego

- **Przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych zabytkowych układów zieleni z terenu gminy ze środków pozyskanych z Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na przeprowadzenie wymaganych prac**

Zamieszczenie na liście Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej zabytkowych parków i cmentarzy przeznaczonych do rewaloryzacji wiąże się z pozyskaniem funduszy na przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych. Możliwe jest również uzyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Najważniejszym z działań dla miasta i gminy Biała Rawska jest pozyskanie funduszy w WFOŚiGW w celu przeprowadzenia działań rewaloryzacyjnych parków m. in. w Białej Rawskiej , Babsku, Ossie, oraz cmentarzy rzymskokatolickich, ewangelickich i żydowskiego.

Park w Białej Rawskiej

Cmentarz w Białej Rawskiej

- **Promocja Muzeum Ziemi Bialskiej**

Biała Rawska podejmuje szerokie działania promocyjne Muzeum Ziemi Bialskiej, które posiada nowoczesne formy przekazu i ciekawe elementy multimedialne pozwalające w szerokim stopniu udostępniać cenne eksponaty, między innymi części garderoby dziadków, między innymi z rodziny Leszczyńskich.

- **Stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym i oznakowanie obiektów zabytkowych**

W celu stworzenia mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym należy upowszechniać opracowaną gminną ewidencję zabytków i gminny program opieki nad zabytkami.

Biała Rawska zameczek

Biała Rawska kolejka

Należy również oznaczać obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się na szlakach kulturowych.

Oznakowane zabytkowa aleja w Babsku

- **Poprawa stanu obiektów zamieszczanych w gminnych ewidencjach zabytków w tym zabytków archeologicznych**

Gmina Biała Rawska dokona wszelkich starań by doprowadzić do poprawy stanu obiektów zamieszczanych w gminnych ewidencjach zabytków. Istnieje jednak bariera natury prawnej na drodze pozyskiwania środków finansowych na przeprowadzenie remontów, ponieważ ustawa stanowi, że finansowane są prace remontowe obiektów wpisanych do rejestru. Obiekty nie objęte prawną formą ochrony tzw. ewidencjonowane mogą uzyskać dofinansowanie jedynie w przypadku opracowania projektów kompleksowej odnowy ze środków dysponowanych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi.

Kościół w Babsku wymagający rewaloryzacji

- **Wykonanie zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych**

Niezbędne jest wykonanie zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w obiektach zabytkowych, do których należą:

- kościół w Białej Rawskiej ,
- kościół w Babsku.

Wymagający zabezpieczeń kościół w Babsku

- **Promocja wirtualnego spaceru i panoramy lotniczej Miasta i Gminy Biała Rawska**

W celu upowszechniania dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Biała Rawska zostały stworzone strony wirtualnego spaceru i panoramy lotniczej Miasta i Gminy Biała Rawska mające na celu udostępnianie najciekawszych elementów dziedzictwa kulturowego i krajobrazów Miasta i Gminy.

Upowszechnianie informacji o zabytkach na stronach Miasta i Gminy Biała Rawska

Działanie 2

Kreowanie poczucia tożsamości regionalnej

Kształtowanie poczucia tożsamości regionalnej z całą pewnością wpłynie na zacieśnianie więzi społeczności lokalnej i poczucia własnej wartości. Gmina Biała Rawska na kanwie bogatej historii i tradycji może kultywować swoje walory niematerialne i wartości materialne.

Zadania

- **Organizacja imprez o charakterze kulturowym**

Miast i gmina Biała Rawska organizuje lub jest współorganizatorem imprezy o charakterze kulturowym, do których należą m.in. „Niedziela w Białej”, „Bielskie sobótki”, „Świę-

to Plonów w Jabłkowej Krainie” – prezentujące artystyczne dokonania młodzieży, regionalne potrawy, oraz cykliczne imprezy promocyjno-folklorystyczne m.in.: dożynki gminne.

Ten rodzaj imprezy powinien być w dalszym ciągu podtrzymywany i promowany, prowadzi bowiem do propagowania historii regionu.

Święto Plonów w Jabłkowej Krainie

- **Promocja imprez o charakterze kulturowym**

Organizacja imprez kulturowo –folklorystycznych takich jak np. dożynki gminne, „Niedziela w Białej”, „Bielskie sobótki”, powoduje zwiększenie identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu. Udziały twórców i artystów z terenu miasta i gminy Biała Rawska powoduje rozwój rzemiosła ludowego i wzmocnienie rawskiego podregionu etnograficznego. Odbywające się imprezy będą silnie promowane na terenie miasta i gminy Biała Rawska, Województwa i Kraju.

Zarząd Powiatu Rawskiego
oraz
Burmistrz Białej Rawskiej
zapraszają na

XXIV Dożynki Powiatowe
Biała Rawska 28.08.2022
ul. Kolejowa (targowica przemysłowa)

7.00 Rodzinne Zawody Wędkarskie (Zalew „Okragły”)
12.00 UROCZYSTA MSZA ŚWIĘTA pod przewodnictwem Księdza Biskupa Wojciecha Osiała
13.30 UROCZYSTOŚCI DOŻYNKOWE
* występ Bialskiej Orkiestry Dętej OSP
* obrzęd chleba
* prezentacja wieńców dożynkowych
15.00-17.00 Prezentacja Zespołów Ludowych
18.00 Koncert zespołu CAMASUTRA
19.00 Koncert zespołu ABBA FAMILY
20.00 Kabaret ROBERT KORÓLCZYK
21.00 Koncert zespołu **BRATHANKI**

Imprezy towarzyszące:
* Rękodzieło * Wioski tematyczne
* Stoiska promocyjne firm * Stoiska handlowe
* Gastronomia * Wesołe miasteczko
* Michael Deets B2B Pitt Ripper - momenty muzyczne

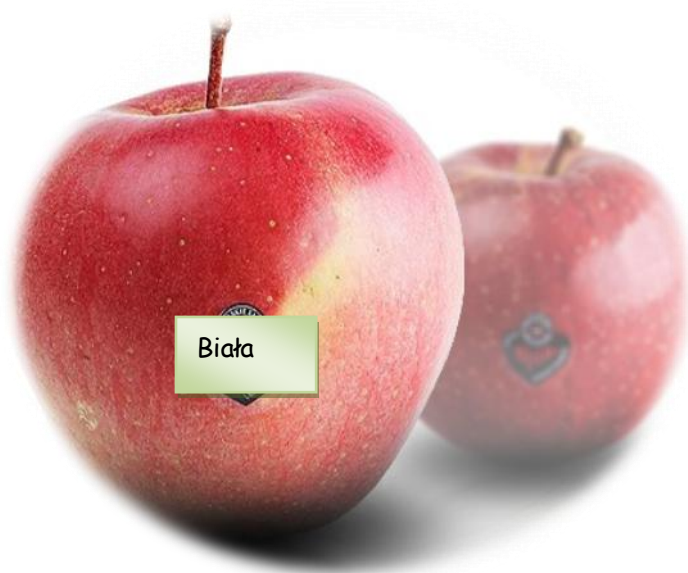
Patronat medialny:

Organizatorzy: Burmistrz Białej Rawskiej, Zarząd Powiatu Rawskiego
Sponsorzy: MGOK, ZGGM, HERCO, TABO, Vicióno, GŁOS eglos.pl, KochamRawa.pl, erawa, ERW24, ITS

Promocja imprez o charakterze kulturalnym

- **Wykreowanie pamiątek regionalnych**

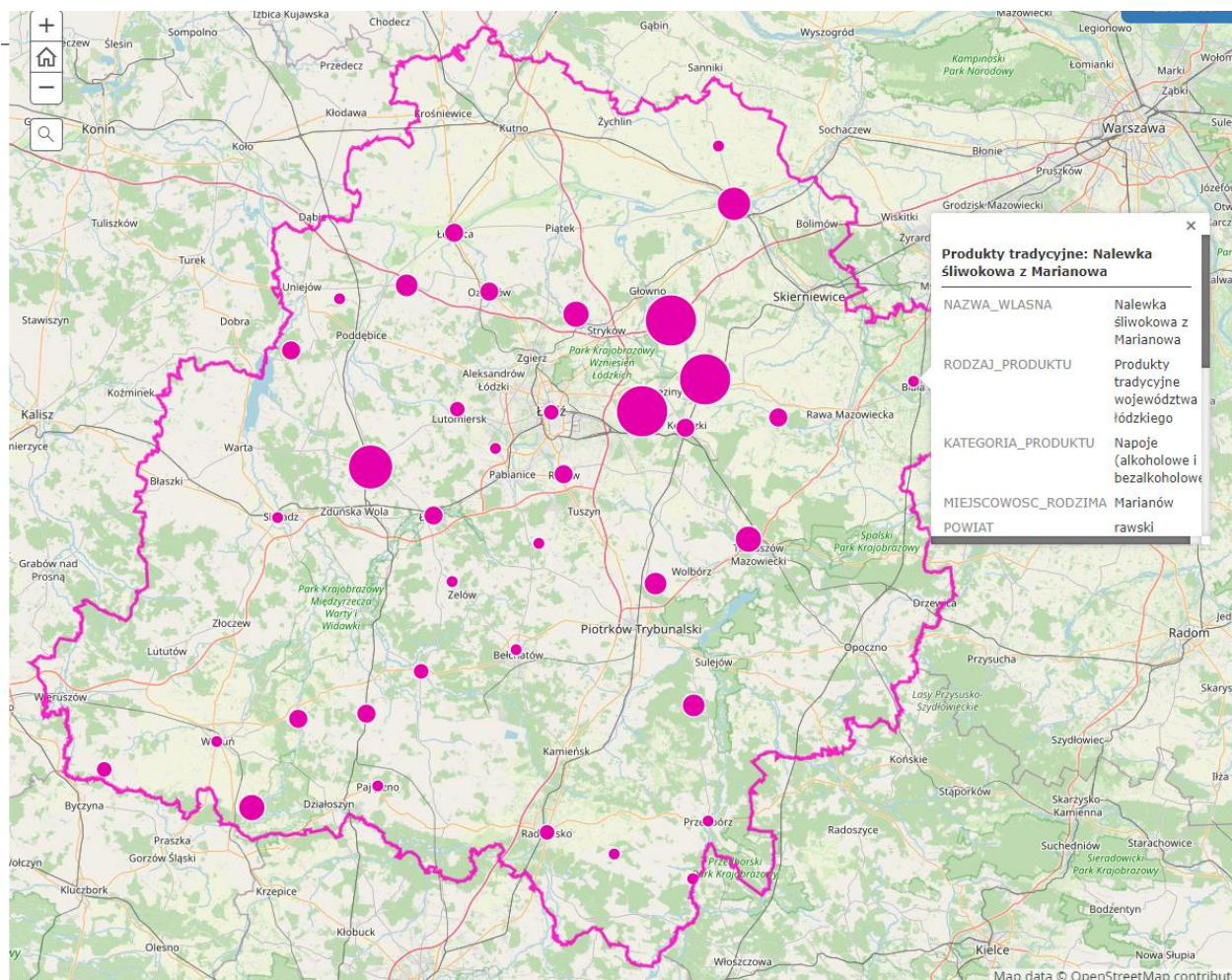
Należy poszukiwać inspiracji tworzenia lokalnych pamiątek np. związanych z kultem Maryjnym w Sanktuarium w Białej Rawskiej, tradycjami sadowniczymi lub szydełkowymi inspiracjami rawskiego podregionu etnograficznego.

Tradycje sadownicze – produkt lokalny

- **Wpisanie specjałów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjałów regionalnych**

Produkty regionalne decydują o kolorycie, odrębności i specyfice wyodrębnionego obszaru stanowiąc jego bogactwo kultury kulinarnej, dlatego należy promować lokalne specjały związane z tradycjami sadowniczymi regionu.

Nalewka śliwkowa z Marianowa wpisana na listę produktów tradycyjnych

Doskonałą promocją specjałów regionalnych Miasta i Gminy Biała Rawska jest udział Kół Gospodyń Wiejskich w „Smakach Ziemi Łódzkiej i konkursie „Smaczne Łódzkie”.

- **Realizacja projektów podnoszących atrakcyjność obiektów i obszarów zabytkowych miasta i gminy Biała Rawska**

Dobrym przykładem realizacji projektów prowadzących do rewaloryzacji zabytkowych obszarów jest modernizacja kolejki wąskotorowej z przeznaczeniem na cele kulturalne i turystyczne.

Zakłada się realizację kompleksowych projektów pod nazwą „Rewaloryzacja kolejki relacji Rogów – Biała Rawska”. Celem projektu jest rozwój społeczno – gospodarczy oraz wzmocnienie więzi i tożsamości lokalnej, poprzez wykorzystanie walorów turystycznych i kulturowych regionu. Projekt zakłada m. in. budowę wiosek tematycznych.

Stacja kolejki wąskotorowej

- **edukacja regionalna mieszkańców**

Zachowanie i propagowanie dziedzictwa winno odbywać się przy współudziale społeczności regionalnej. Dlatego trzeba podjąć działania w celu propagowania wiedzy o zabytkach i zasadach ochrony. Należy umacniać w mieszkańcach miasta i gminy Biała Rawska poczucie tożsamości poprzez identyfikowanie specyfiki i odrębności regionalnej. Szczególną uwagę należy zwrócić na edukację w zakresie dziedzictwa kulturowego poczynawszy od szkół, gdzie dzieci i młodzież trzeba zachęcać do poznawania historii swojego regionu. Kolejną ważną grupą, do której należy kierować te działania są właściciele i użytkownicy zabytków.

Edukacja regionalna mieszkańców pozwoli na kształtowanie poczucia dumy ze swojego regionu

- **Organizacja konkursu m.in. "Biała Rawska"- moja mała ojczyzna w obiektywie" i konkursu plastycznego „Tradycje Bożonarodzeniowe”**

Biała Rawska - moja mała ojczyzna w obiektywiepropozycja konkursu. Zdjęcia i prace laureatów zostają wydane w formie widokówek promujących walory miasta i gminy Biała Rawska. Konkurs ten sprzyja identyfikacji mieszkańców z regionem, podnosi świadomość o zabytkach regionu u doskonale je promuje.

Miejsko-Gminny Konkurs Plastyczny

REGULAMIN

Organizator: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Białej Rawskiej

Temat: „TRADYCJE BOŻONARODZENIOWE”

Kategorie: • Przedszkole • klasa „0” • klasa I SP • klasa II SP • klasa III SP • klasa IV SP • klasa V SP • klasa VI SP • klasa VII SP • klasa VIII SP	Cel konkursu: - promocja twórczości dzieci i młodzieży, - pobudzenie wyobraźni, - poznawanie inspiracji dla tematu swojej pracy, - rozwijanie zdolności manualnych, - poznawanie symboliki plastycznych, - zwrócenie uwagi na	Warunki uczestnictwa w konkursie: - format pracy: UWAGA!!! Szttywny karton w formacie A4 Praca ma zawierać: - własną interpretację tematu konkursu, - technika: <u>forma rękowa, prace malarskie</u> - farby, pastele, kredki, flamastry - do konkursu zakwalifikowane będą tylko prace indywidualne, - każdą pracę na odwrocie proszę opisać w metryczce (imię, nazwisko, klasa). Prace dostarczamy do: MOK, ul. Wolności 3, 26-220 Biała Rawska Prace przyjmujemy do 15.12.2023 r.
---	--	--

Nagrody:

Wszystkie prace konkursowe zostaną ocenione i nagrodzone. Wyróżnienia zostaną wręczone podczas uroczystości, które odbędą się w hali sportowej przy ul. Wolności 3 w Białej Rawskiej w dniu 20.12.2023 r. o godzinie 14.00.

Prace konkursowe „Tradycje Bożonarodzeniowe”

Plener Malarski Biała Rawska 2022

- **Dalszy rozwój Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej**

Na stronach internetowych działu Cyfrowe Archiwum tradycji Lokalnej prowadzone przez Miejsko Gminna Bibliotekę Publiczną oraz Bielski Stowarzyszenie Historyczne w Białej Rawskiej. Informacje tam zgromadzone stanowią cenne źródło danych z zakresu lokalnej kultury i tradycji.

Białej Rawskiej przeszłość daleka i bliska

*"Przeszłość nie wraca jak żywe zjawisko w dawnej postaci
lecz nie umiera
odmienia tylko czas, miejsce, nazwisko
nowe kształty dla siebie przybiera"*

Kaplica rodziny Leszczyńskich. Widok od strony południowej. Fot.1984r. Kirkut, Maceba. Fot.1984r. Kaplica Leszczyńskich. Front. Na pierwszym planie dwa grobowce. W jednym pochowano Henryka Okęckiego właściciela dóbr Białogórne. Fot.1984r.

• Wspieranie działań Bialskiego Stowarzyszenia Historycznego

Należy wspierać działania Bialskiego Stowarzyszenia Historycznego które prowadzi działalność m. in. z zakresu przybliżania historii, obyczajów, zabytków Ziemi Bialskiej oraz pielęgnowaniem dziedzictwa kulturalnego regionu. Aktywność społeczna mieszkańców Miasta i Gminy przejawia się w działalności związków, stowarzyszeń i fundacji. Są to m. in.: Koło Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Białej Rawskiej, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Koło w Białej Rawskiej, Związek Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych RP Koło w Białej Rawskiej, Rawskie Stowarzyszenie Abstynenckie RSA „SZANSA” z Rawy Mazowieckiej, Klub Abstynencki "Przedwiośnie" w Białej Rawskiej, Stowarzyszenie "Nasze Dzieci" z Białej Rawskiej, Bialskie Stowarzyszenie Historyczne z Białej Rawskiej, Fundacja "Generator Kultury" z Białej Rawskiej, Chór "Albi Artheamus" w Białej Rawskiej, Bialski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych "Fruktus" w Starej Wsi.

Działanie 3

Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o walory krajobrazowe i historię obszaru

Rozwój turystyki w oparciu o zabytki pozwoli na ożywienie omawianego obszaru, zwiększy miejsca pracy i wpłynie na rozwój gospodarczy miasta i gminy Biała Rawska. W obecnych procedurach wykorzystanie zabytków na potrzeby turystyczne, edukacyjne i społeczne jest wymogiem w staraniu się o dotacje finansowe.

Zadania

- **Wykreowanie markowych produktów np. „Kolejka wąskotorowa relacji Rogów - Biała rawska”**

Kolejka wąskotorowa - zmodernizowana i ożywiona poprzez tworzenie wiosek tematycznych to produkt turystyczny dający szansę rozwoju, ożywienia i odnowy obiektów zabytkowych i ich wykorzystania na cele turystyczne.

Wykreowanie produktu turystycznego opartego na wartościach materialnych i niematerialnych

- **ochrona obiektów zabytkowych i ich wykorzystanie na cele kulturalne**

Obiekty zabytkowe wyróżniające się w krajobrazie miasta i gminy powinny zostać wykorzystane do utworzenia na ich kanwie szlaku ośrodków kulturalnych i turystycznych regionu .

Usługi kultury w obiekcie zabytkowym

- **współpraca z organizacjami dająca szansę odnowy zabytków m. in. na Szlaku kolei wąskotorowej i dróg pielgrzymkowych**

Występowanie na terenie miasta i gminy szlaku kolei wąskotorowej i dróg pielgrzymkowych stwarza możliwości współpracy z organizacjami działającymi w tym zakresie i jednocześnie daje nowe możliwości ożywienia obszarów, podniesienia ich prestiżu i rewaloryzacji. Gmina Biała Rawska stworzy możliwość wymiany doświadczeń sprzyjającej wykorzystaniu sprawnych rozwiązań i podejmowaniu wspólnych starań w pozyskiwaniu środków finansowych.

WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU

Rekomendacje do wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynikające z opracowanego Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska

Wnioskuje się o uwzględnienie w wojewódzkim programie opieki na zabytkami:

- rawskiego podregionu kulturowego,
- realizacji zintegrowanych projektów tematycznych dotyczących :
 - Rewaloryzacji kolejki wąskotorowej ,
- rewitalizacji historycznych układów przestrzennych o randze:
 - Lokalnej:
Białej Rawskiej .
- rewaloryzacji obiektów reprezentatywnych:
 - Zameczku w Białej Rawskiej i Woli Chojnata,
- konieczności wykonania zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w następujących obiektach zabytkowych:
 - kościele w Białej Rawskiej ,
 - kościele w Babsku .
- rewaloryzacji założeń zieleni z funduszy OŚiGW m. in. dla parków w:
 - Białej Rawskiej ,

- Ossie,
 - Gołyniu,
 - miejscowości Białogórne ,
- rewaloryzacja i promocji szlaku kulturowego kolejki wąskotorowej relacji Rogów – Biała Rawska,
- rozwoju turystyki pielgrzymkowej w oparciu Sanktuarium w Białej Rawskiej z uwzględnieniem zabytkowego kościoła w Babsku i lokalnych kapliczek,
- promocji Nalewki śliwkowej z Marianowa wpisanej na listę produktów tradycyjnych.

MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;
- z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.);
- z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.);
- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;

- z dotacji unijnych;
- od fundacji;
- od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującego się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

2. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

- **Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami**

Właściciel zabytków – osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego, finansują prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. Działania te wchodzi w zakres sprawowanej przez właścicieli opieki i ochrony nad zabytkiem, polegającej w szczególności na zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku wraz z otoczeniem w jak najlepszym stanie zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Właściciele mają prawo i możliwość pozyskiwania funduszy na dofinansowanie prac przy zabytkach ze źródeł publicznych krajowych (budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego), zagranicznych (fundusze Unii Europejskiej) oraz innych, w tym prywatnych (np. od osób fizycznych i prawnych, organizacji pozarządowych). Poniżej zaprezentowano możliwości finansowania opieki nad zabytkami, wskazując najważniejsze źródła pozyskiwania funduszy na ten cel.

Finansowanie działań należy opierać na środkach własnych oraz możliwych dofinansowaniach ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (projekty resortowe – priorytety), Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Województwa Łódzkiego (prace konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków). Optymalnym rozwiązaniem jest przeniesienie części ciężaru finansowania działań z zakresu ochrony zabytków na inwestorów indywidualnych (np. adaptacja dla potrzeb komercyjnych historycznych budynków, przy zachowaniu formy i detalu historycznego). Ponadto źródłami finansowania działań mogą być fundusze regionalne i krajowe.

- ✓ **ŹRÓDŁA PUBLICZNE - ŚRODKI KRAJOWE**

- **Budżet państwa: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków** - Istotą funkcjonowania państwowego funduszu celowego jest ratowanie najbardziej zagrożonych zabytków.

- **Ochrona zabytków** - Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Osoby fizyczne są uprawnione do składania wniosków w tym programie. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie

na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.

- Kultura cyfrowa - Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Zwiększenie dostępności opracowanych i zdigitalizowanych zbiorów, przy zastosowaniu atrakcyjnych form ich prezentacji, także wykorzystujących możliwości nowoczesnych technologii, ma na celu przełamywanie barier w dostępie do dóbr kultury, w tym w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych cyfrowo. Prowadzenie działań edukacyjnych związanych z zasobami cyfrowymi ma służyć świadomemu i bezpiecznemu korzystaniu z nowych mediów oraz rozwojowi kompetencji odbiorczych związanych ze stymulowaniem działań twórczych obywateli w posługiwaniu się nimi. Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- Ochrona zabytków archeologicznych - Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Strategicznym celem Programu jest świadoma i zrównoważona ochrona dziedzictwa archeologicznego in situ,

zgodna z normami międzynarodowymi, wskazanymi w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska).

Program ma dwa cele szczegółowe. Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych. Konieczność podjęcia działań w tym zakresie wynika z ustaleń weryfikacji tego zasobu, przeprowadzonej w ramach Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022. Drugim celem szczegółowym Programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego. Upowszechnienie i wprowadzenie do obiegu naukowego pozyskanych w wyniku badań informacji o naszym dziedzictwie kulturowym jest warunkiem wykorzystania tych danych do jego ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń.

- Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań:
 - weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku, których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej;
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, a także przekazanie wojewódzkim konserwatorom zabytków dokumentacji niezbędnej do prowadzenia dalszych działań administracyjnych i konserwatorskich służących świadomej i zrównoważonej ochronie dziedzictwa. Równolegle działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

- **Wspieranie działań muzealnych** - Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także

prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

- Kultura ludowa i tradycyjna - Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z tradycjami funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane są przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszącymi się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym m.in. dotyczących folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują i w ramach, których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. Zakres programu został rozszerzony o zadania, związane z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowany do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wie-

dzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik in situ – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski.

Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu ich funkcjonowania.

- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **Fundusz kościelny**

Celem jest wspieranie działań takich jak konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej z dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Fundusz może być wykorzystany dla poprawy stanu technicznego budynków komunalnych objętych ochroną konserwatorską.

✓ DOTACJE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

Zarząd Województwa Łódzkiego ogłasza konkursy na udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódz-

kiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku może być udzielona w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 100 tys. złotych.

➤ **Środki województwa łódzkiego**

• **Budżet Województwa Łódzkiego**

W województwie łódzkim sprawę ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa Uchwała Nr II/36/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 18 grudnia 2018 r. W regulaminie określający zasady i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego stwierdzono, że „Celem przyznania dotacji jest poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim i promowanie jego walorów wśród mieszkańców oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne.”

Dotacja z budżetu Województwa Łódzkiego na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Dotacje mogą być udzielane na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, ruchomym lub archeologicznym, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria: jest wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego; znajduje się na stałe w granicach administracyjnych województwa łódzkiego; posiada duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznej, naukowej lub artystycznej oraz dostępności na potrzeby społeczne, turystyczne, kulturalne lub edukacyjne. O dotację może ubiegać się każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Wysokość środków przeznaczonych na dotację ustalana jest corocznie w budżecie województwa.

- „Mała architektura zabytkowa”

Zarząd Województwa Łódzkiego ogłasza nabory do programu, w ramach którego przeznaczono 300 tys. zł na prace przy tzw. małej architekturze.

Do konkursu mogą zostać zgłoszone obiekty małej architektury zabytkowej wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków z obszaru województwa. Mogą to być: kapliczki, krzyże przydrożne, figury, pomniki, posągi, wodotryski, kolumny, a także inne obiekty zaliczające się do architektury ogrodowej.

O dotację może się starać każdy, pod warunkiem, że właściciele zabytku wyrażają zgodę na remont.

Uzyskana pomoc finansowa może zostać przeznaczona na konserwację, odrestaurowanie zabytku oraz uporządkowanie i zagospodarowanie jego otoczenia.

- **Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Celem jest dotowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego.

- **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**

Celem Funduszu jest dofinansowanie zadań dotyczących realizacji przedsięwzięć związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska.

✓ **DOTACJE NA POZIOMIE GMINY**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2022 poz. 559 z późn. zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym

➤ **Środki organów stanowiących gminy**

Zasady udzielania dotacji określają uchwały organów w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja może zostać udzielona do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wykonawcę prac lub robót budowlanych przy zabytku, któ-

re wykonawca wykona w roku następującym po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji. Łączną kwotę dotacji w danym roku budżetowym określa uchwała budżetowa.

Rada może podjąć uchwałę w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków niestanowiących własności Gminy, sposobu ich rozliczania i kontroli wykonywania zleconych zadań.

✓ **Źródła publiczne - środki zagraniczne**

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej na poziomie krajowym i wojewódzkim.

➤ **Konkurs „Zabytek Zadbany”**

Właściciele, posiadacze i zarządcy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, po wykonaniu ich rewitalizacji mogą brać udział w konkursie „Zabytek Zadbany”. Ocenie Jury podlega jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. „Zabytek Zadbany” to do- roczny konkurs ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod nadzorem Generalnego Konserwatora Zabytków. Od 2011 roku za przebieg konkursu odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs stawia sobie za cel upowszechnianie najlepszych przykładów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Dodatkowo niesie walor edukacyjny poprzez popularyzację wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury w trakcie ich użytkowania oraz prowadzonych remontów i adaptacji. Celem konkursu jest również promowanie właściwego użytkowania zabytkowych obiektów, ochrony „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli wraz z otoczeniem, które nierzadko także wpisane jest do rejestru zabytków.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

1. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu.
2. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe).
3. Adaptacja obiektów zabytkowych.
4. Architektura i budownictwo drewniane.
5. Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne.

6. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego -realizowane są głównie z:

- **Programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.**

W jego ramach finansowane zadania z zakresu kultury, które corocznie ogłasza (od 2005 r.) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz organizuje Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Edukacja kulturalna**

Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego. Wsparcie finansowe kierowane będzie do projektów, obejmujących działania edukacyjno-animacyjne, stymulujące kreatywność i aktywizujące twórczo uczestników reprezentujących wszystkie grupy wiekowe i społeczne. Zasadniczym celem programu jest wspieranie zadań o charakterze niekomercyjnym.

Priorytetowo traktowane będą projekty o wysokiej wartości edukacyjnej i artystycznej, wykraczające poza podstawową działalność statutową wnioskodawców. Zadania powinny wyróżniać się oryginalną, spójną koncepcją, uwzględniającą potrzeby docelowych grup odbiorców. Ważne jest, aby działania prowadzone były w sposób umożliwiający uczestnikom rozwijanie zdolności, umiejętności i wiedzy. Istotna jest zatem forma realizacji przedsięwzięć oparta na interakcji, wykorzystująca odpowiednie metody i narzędzia edukacyjne, np. eksperymenty artystyczne, nowe technologie i media.

Jednym z głównych założeń programu jest wspieranie zadań umożliwiających uczestnictwo oraz integrację przedstawicieli różnych grup społecznych i wiekowych, a także zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Istotne jest też nawiązywanie współpracy z innymi podmiotami – szkołami, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i placówkami opiekuńczymi, której efektem będzie tworzenie spójnej oferty edukacyjnej i kulturalnej. W tym kontekście istotne dla realizacji celów programu będzie wsparcie dla form działalności, których skuteczność została potwierdzona zarówno w rodzimej, jak i zagranicznej praktyce, wśród których wymienić należy działania, skierowane do osób dorosłych, realizowane w formule tzw. „uniwersytetów ludowych”.

Najważniejszym rezultatem zadań wspieranych w ramach programu powinno być podniesienie poziomu kompetencji artystycznych kulturowych i twórczych ich uczestników oraz kształtowanie poczucia, że kultura jest nieodzownym elementem rozwoju osobistego i społecznego. Ważne jest również zachęcenie autorów przedsięwzięć kulturalnych do stałego podnoszenia jakości działań oraz korzystania z nieszablonowych rozwiązań edukacyjnych i artystycznych.

- **Infrastruktura kultury**

Strategicznym celem programu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań programu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych programem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia programu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym, a także wzmocnienie infrastruktury podmiotów realizujących zadania z zakresu edukacji kulturalnej. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Kultura dostępna**

Strategicznym celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób

z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych.

Ważnym aspektem jest uwzględnienie potrzeb osób mających utrudniony dostęp do kultury i niezaangażowanych w życie kulturalne. Podejmowane działania powinny stwarzać warunki do włączania i współdziałania przedstawicieli różnych grup społecznych w życiu kulturalnym, zdobywania pozytywnych doświadczeń w kontakcie z kulturą oraz budowaniu kompetencji odbiorców kultury.

Ważnym założeniem programu jest umożliwianie uczestnictwa oraz integracji społecznej przedstawicieli różnych grup społecznych, m.in.: dzieci i młodzieży szkolnej, osób starszych, a także wsparcie dla zadań zapewniających dostępność do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Program Promesa dla Kultury**

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne.

W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne.

W odniesieniu do projektów „miękkich” preferowane będą projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, jak również projekty służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.

- ✓ **Uga na zabytki**

Ulga na zabytki pozwala na odliczenie od podstawy opodatkowania: 50% kwoty poniesionych wydatków na wpłaty na fundusz remontowy oraz na prace konserwatorskie, restaura-

torskie i roboty budowlane dotyczące zabytku (wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków), wydatku na nabycie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, nie więcej niż kwota odpowiadająca iloczynowi 500 zł i liczby metrów kwadratowych powierzchni użytkowej tego zabytku; limit odliczenia na wszystkie inwestycje podatnika z tego tytułu nie może przekroczyć 500 000 zł.

PODSUMOWANIE

Bogate dziedzictwo kulturowe Miasta i Gminy Biała Rawska stanowi podstawę rozwoju i jest motorem jednoczenia lokalnej społeczności. Zarówno elementy kultury niematerialnej jak i prace w obrębie obiektów zabytkowych mogą być finansowane z różnych źródeł na wielu poziomach. O dotacje może występować Gmina na prace rewaloryzacyjne i rewitalizacyjne oraz renowacyjne. Środki finansowe może pozyskać również posiadacz lub użytkownik zabytku na wykonanie prac lub refundacje przeprowadzonych działań. Ze środków zewnętrznych można zrewaloryzować zabytkową zielen, wykonać prace zabezpieczające i remontowe przy kapliczkach. O dotacje można również wystąpić chcąc wykonać dokumentacje projektowe. Z innych puli środków można finansować imprezy kulturowe, wystawy, poldery informacyjne o zabytkach, działania twórców i Stowarzyszeń. Zasada łączenia środków z różnych źródeł nie może przekroczyć 100 % poniesionych kosztów.

Kanwą analizowanych w Gminnym programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Biała Rawska na lata 2023-2026 są rekomendacje do dokumentów na wyższym poziomie przedstawione w rozdziale „Wskazania do Dokumentów Wyższego Rzędu”.